

ULUSLARARASI HUKUKTA TERÖR EYLEMLERİNE KARŞI KUVVET KULLANIMI

(Use of Force in case of Terrorist Acts in International Law)

Dr. Öğr. Üyesi Hatice TÜRKAY¹

ÖZ

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı, kuvvet kullanma yasağı ve bu yasağın istisnalarına ilişkin Birleşmiş Milletler (BM) Sözleşmesi'nde açık bir düzenleme mevcuttur. Ancak bu düzenlemelerin terörle mücadele konusunda esas alınıp alınamayacağı tartışmalıdır. Bu çalışmada öncelikle BM Sözleşmesi esas alınarak uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ve tarihi gelişimi, kuvvet kullanma yasağı, bu yasağın kapsamı ve istisnalarından bahsedilecek ve terörle mücadelede BM Sözleşmesi'ndeki düzenlemelere özellikle kuvvet kullanma yasağının istisnası olarak 51. maddede düzenlenen meşru müdafaaya yönelik hükme dayanılıp dayanılmayacağı incelenecektir.

Bunun yanı sıra uluslararası hukukta kuvvet kullanma yasağının istisnalarından biri olan meşru müdafaanın yeniden yorumlanmasına ve tartışmalı bir şekilde uygulamada kapsamının genişletilmesine neden olan 11 Eylül 2001'de yaşanan Amerika Birleşik Devletleri (ABD)'ne yönelik terör saldırılarına ve bunların meşru müdafaanın ele alınmasında yarattığı tartışmalı farklılıklara değinilecektir.

Anahtar Kelimeler: Kuvvet kullanma, meşru müdafa, önleyici meşru müdafa, terör, terörle mücadele

ABSTRACT

There is a clear regulation in the Charter of United Nations related to the use of force, the prohibition thereof and the exception of this prohibition. However it is controversial whether or not this regulation could be utilized as regards counter terrorism. This study will examine, principally based on the Charter of the United Nations, the use of force, its historical development, and the prohibition of the use of force in

1 Atattürk Üniversitesi Hukuk Fakültesi, hatice.geyik@atauni.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1076-8008

international law as well as the scope and exceptions to this prohibition, and will inquire whether it is possible, regarding the issue of counter-terrorism, to rely on the regulations of UN Charter, especially on the regulation of self defence provided for by the Article 51 as an exception to the prohibition of the use of force.

Additionally, this study will review the terrorist attacks of September 11, 2001 to USA, which led to the re-evaluation of self-defence as being one of the exceptions to the prohibition of the use of force, controversially broadening the scope of the implementation of self defence. The examination of the issue will also involve the disputed differences raised by all the aforementioned questions for the discussion on self defence.

Keywords: Use of force, self-defense, preventive self-defense, terrorism, counter-terrorism

GİRİŞ

Uluslararası hukukta, devletler uzun bir süre egemenlik yetkilerini sınırlandırmayı kabul etmemiş ve kuvvete başvurma hakkını egemenliklerinin bir gereği olarak görmüştür². İlk evrensel uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti'nin ortaya çıkışıyla bu hak yasaklanmasa da bazı sınırlamalara tabi tutulmuştur. Kuvvet kullanımının yasaklanması ise ilk olarak 16.10.1925 tarihinde Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya ve Belçika arasında imzalanan Ren Misakı ile gerçekleşmiştir. Ardından *Briand-Kellog* Misakı belirli sayıda devletler arasında da olsa kuvvet kullanımını yasaklamıştır³. Fakat sözü edilen düzenlemelerde savaş teriminin kullanılması savaşa varmayan kuvvet kullanma yollarının yasak dışında bırakılmasına neden olmuş, devletler girdikleri çatışmaları savaş olarak adlandırmayarak kuvvet kullanmama yükümlülüklerinden kurtulmaya çalışmıştır⁴. Sonuçta bu sistemler başarısız olmuş ve II.

2 ASLAN M. Yasin, "Savaş Hukukunun Temel Prensipleri", TBB Dergisi, S. 79, 2008, s. 242; BOZKURT Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Asil Yayın, Ankara, 2007, s. 7, ("Uluslararası Hukukta"); BOZKURT Enver / POYRAZ Yasin /ERDAL Selcen, **Devletler Hukuku**, 11. Baskı, Yetkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 305; ÇAKMAK Cenap, **Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama**, 1. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2014, s. 179; DEĞİRMENCİ Olgun, **Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016, s. 22; GROTIUS Hugo, **Savaş ve Barış Hukuku**, (Çev. Seha L. MERAY), Say Yayınları, Ankara, 2011, s. 23; SHAW Malcolm N., **International Law**, 7th Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2014, s. 813.

3 KUL Muhammet Celal, **Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tecavüz (Saldırı) Suçu**, 1 baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016, s. 46; PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, s. 561, ("Uluslararası Hukuk").

4 ÖRNEK Serdar, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013, s. 17.

Dünya Savaşı yaşanmıştır. Bu savaşın ardından kurulan Birleşmiş Milletler (BM) örgütü uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını ilke olarak evrensel düzeyde yasaklayan ilk düzenlemeyi, Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ni uluslararası hukuka kazandırmıştır.

BM Sözleşmesi madde 2/4 uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanımını *“Teşkilatın üyeleri, milletlerarası münasebetlerinde gerek bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı, gerekse Birleşmiş Milletler'in amaçları ile telif edilemeyecek herhangi bir surette, tehdide veya kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar”* şeklindeki düzenleme ile yasaklamış ve ardından bu yasağın istisnalarına yer vermiştir.

Bu düzenleme başlarda uluslararası toplumun kuvvet kullanımının yasaklanması hususundaki ihtiyacını karşılamıştır. Ancak Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle uluslararası güvenlik ortamında hızlı bir değişim yaşanmış ve tehdidin kaynağının ancak bir devlet olabileceği fikri, artan küreselleşmenin etkisi ve güçlenen terör örgütlerinin ortaya çıkışıyla sorgulanır olmuştur. Diğer taraftan kitle imha silahlarının yayılması ve bunların teröristler veya haydut devletler tarafından kullanılması olasılığı uluslararası toplum için 21. yüzyılın en önemli güvenlik sorunu hâline gelmiştir⁵. Bu nedenle devletleri temel alarak düzenlenen BM Sözleşmesi'nin uygulanmasında sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Buna bağlı olarak uygulamada bazı devletler md. 51'de düzenlenen ve kuvvet kullanma yasağının istisnalarından biri olan meşru müdafaa'nın sınırlarını genişletmeye çalışmıştır. Bunun en önemli örneklerinden biri 11 Eylül 2001'de ABD'ye düzenlenen terör saldırılarından sonra ortaya çıkan ve *“Bush Doktrini”* olarak adlandırılan önleyici meşru müdafaa yorumudur. Ancak bu yoruma dayanarak ABD'nin Afganistan'a müdahalede bulunması uluslararası hukukta tartışılan bir durumdur. Yine günümüzde terör örgütlerine karşı meşru müdafaa hakkına dayanılarak müdahalede bulunulması da aynı şekilde tartışmalıdır. Fakat devletlerin kuvvet kullanımına dair bu tutumları şaşırtıcı değildir. Zira uluslararası hukukta kuvvet kullanımına ilişkin istikrarlı ve üzerinde uzlaşa bulunan bir görüş ortaya çıkmamıştır. Bu durum güncel sorunların temel alınarak sorunun çözülmeye çalışılmasına sebep olmuş ve devletler her somut olayda siyasi ihtiyaçlarına göre hareket etmiştir.

Uygulamada terörle mücadelede meşru müdafaa hakkına dayanılarak müdahalede bulunulmasına rastlanılmasına rağmen BM Sözleşmesi'nde yer alan düzenleme üzerine ciddi tartışmalar vardır. Terör örgütlerine

5 TAŞDEMİR Fatma, *“Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı”*, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C. 2, No:5, 2000, s. 76.

karşı md. 51 kapsamında meşru müdafaa hakkına başvurulabileceğini savunanlara karşı “*saldırı*” tanımı nedeniyle terör örgütlerine karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmayacağını savunanlar bulunur. BM Sözleşmesi’nin uzun zaman önce devletleri esas alarak düzenlenmesi ve günümüz şartlarına uygun değişikliklerin yapılmaması bu sorunun büyümesine sebep olmuştur.

I. ULUSLARARASI HUKUKTA KUVVET KULLANIMININ TARİHİ GELİŞİMİ

Uluslararası toplum uluslararası ilişkilerde kuvvet kullanılmasını uzun süre devletin egemenliğinin bir gereği olarak görmüş ve hukuka uygun kabul etmiştir. Kuvvet kullanımı ilk kez 16.10.1925 tarihli Ren Misakı ve 27.08.1928 tarihli *Briand-Kellog* Misakı ile sınırlı sayıda devlet arasında yasaklanırken⁶, bu konudaki evrensel yasak 1945’te BM Sözleşmesi ile gelmiştir. Bu gelişmeler ışığında uluslararası hukukta kuvvet kullanımını beş ayrı dönem içinde ele almak mümkündür⁷.

İlk dönemde devletler savaşı bir hak olarak görmüş ve bu dönemde kuvvet kullanımı savaş hukuku kurallarıyla belirlenmiştir. Bu dönemde devletler kuvvet kullanımını “haklı savaş” doktrini ile açıklamaya çalışmıştır. Romalılar tarafından geliştirilen haklı savaş doktrini⁸, kuvvet kullanımının haklı olmasını siyasi amaçlar bakımından ele alan tüm düşünce ve uygulamaları ifade eder⁹. Buna göre savaşın hukuki olabilmesi için siyasi amaçlar bakımından haklı sebepler olmalıdır. Teolojik bir temeli bulunan haklı savaş doktrinine benzer görüşler, Hristiyan¹⁰ ve İslam hukuklarında da vardır¹¹.

6 KUL, s. 46; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 561.

7 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 306; BOZKURT, Uluslararası Hukukta, s.7-9; BOZKURT Enver, *Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı*, 1. Baskı, Nobel Yayın, Ankara, 2003, s. 7.

8 MILLER Lynn H., “The Contemporary Significance of the Doctrine of Just War”, *World Politics*, Vol.16, No:2, 1964, s. 255; SBEARER Ivan, “A Revival of Just War Theory?”, *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines*, (Ed. Micheal SCHMITT/ Jelena REJIC), Boston 2007, s. 4.

9 DEĞİRMENCİ, s. 22; ÖRNEK, s. 23; REÇBER Sercan, *İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu*, 1. Baskı, On iki levha Yayınları, Bursa, 2015, s. 12.

10 BOZKURT, Uluslararası Hukukta, s.7; MERAY Seha L., *Devletler Hukukuna Giriş*, 2. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi,, Ankara, 1975 s. 458; ÖRNEK, s. 25.

11 AKGÜNDÜZ Ahmed, *İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyatı, Kamu Hukuku*, C.1, 1. Baskı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011, s. 993; BATUR YAMANER Melike, *Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması*, 1. Baskı, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2007, s. 6; BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 306; ÇAKMAK, s. 177-178; YAMAN Ahmet / ÇALIŞ Halit, *İslam Hukukuna Giriş*, 1. Baskı, Bilimsel Araştırma Yayınları, İstanbul, 2018, s. 144.

İkinci dönem *Hugo Grotius* ile başlayıp I. Dünya Savaşı sonuna kadar devam eden dönemdir. Bu dönemde haklı savaş doktrini etkisini yitirmiş ve yeniden devletlerin sınırsız egemenlikleri kabul edilmiş, savaş hakkının da bu egemenlik kapsamında olduğu savunulmuştur. Hatta savaş egemenliğin temel hâli olarak görülmüştür¹². Bu dönem itibarıyla savaş uluslararası hukuka ve tanrısal iradeye dayanan hukuka da aykırı sayılmamıştır¹³.

Üçüncü dönem Milletler Cemiyeti'nin kurulmasından 1928 *Briand-Kellog* Misakı'na kadar geçen süreyi kapsar. Bu dönemde savaş tamamen yasaklanmamış, sadece savaşa başvurma yetkisi sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla devletler yaptırım olarak gerekli olması, meşru müdafaa için gerekli olması, uyuşmazlığın münhasıran bir devletin milli yetkisine girmesi gibi çeşitli hâllerde savaşa başvurma hakkını muhafaza etmiştir. Bu devrede savaş tamamen yasaklanmasa da belirli hâllerde haksız fiil olarak görülmüş ve haksız fiilin unsurlarını taşıdığı ölçüde devletin sorumluluğu kabul edilmiştir. Milletler Cemiyeti sisteminde esas olan kuvvet kullanmadan önce barışçı yollara başvurulmasıdır. Ancak barışçı yollar başarısızlıkla sonuçlanırsa devletlerin kuvvet kullanma hakkı vardır. Dolayısıyla misak kuvvet kullanılmasına yönelik mutlak bir yasak getirmemiş, sadece bunu geciktiren bir düzenleme yapmıştır¹⁴.

Dördüncü dönem *Briand-Kellog* Misakı dönemidir. Bu misak Milletler Cemiyeti sisteminin eksiklerini gidermek için 1928'de Fransa ve ABD'nin girişimiyle kabul edilmiştir. Fakat misak sadece yasaklamalara yer vermiş, ancak bu yasağı kuvvetlendirecek düzenlemelere veya barışçı çözüm yöntemlerine değinmemiştir¹⁵. Ayrıca belirli devletler arasında geçerli olduğu için evrensel düzeyde bir kuvvet kullanma yasağı da getirmemiştir. Üstelik meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmasını BM Sözleşmesi kadar açık düzenlememiş olsa da kabul etmiştir¹⁶.

Son dönem ise II. Dünya Savaşı'nın ardından BM örgütünün kurulması ve BM Sözleşmesi'nin imzalanması ile başlamıştır. Bu antlaşmada kuvvet kullanımı evrensel olarak yasaklanmıştır. Ancak bu yasak mutlak nitelikli değildir. Kuvvet kullanma yasağına bazı istisnalar getirilmiştir.

12 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 337; CROZAT Charles, *Devletler Umumi Hukuku*, (Çev. Edip F. ÇELİK), C.1, İstanbul, 1950, s. 362; MERAY, s. 457.

13 GROTIUS, s. 40-41.

14 MILLER, s. 261; LÜTEM İlhan, *Devletler Hukuku Dersleri*, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1958, s. 582.

15 GÜNDÜZ Aslan, *Milletlerarası Hukuk*, 9. Baskı, Savaş Yayınevi, İstanbul, 2018, s. 91.

16 MUTLU Erdem İlker, *Savaşın ve Barışın Hukuku*, Ankara Nisan-2016, s. 127; MILLER, s. 262; ÖRNEK, s. 35.

II. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER ÖRGÜTÜ DÖNEMİNDE KUVVET KULLANIMI

Uluslararası toplumun uluslararası hukukta kuvvet kullanımının tarihi gelişiminde son evre olarak bahsedilen bu safhada, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler Örgütü kurulmuş ve birçok milletlerarası konferans çerçevesinde ortaya çıkan BM Sözleşmesi 51 devlet tarafından 26 Haziran 1945'te imzalanmış ve 24 Ekim 1945'te de yürürlüğe girmiştir¹⁷.

BM sistemi daha önce var olan ve başarılı sayılamayan Milletler Cemiyeti sisteminden farklıdır. Bu farklardan en önemlisi uluslararası hukukta belli istisnalar hariç kuvvet kullanmayı evrensel olarak yasaklamasıdır. Söz konusu yasak madde 2/4'te *"Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler'in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar"* ifadesi ile düzenlenmiştir.

A. BM Sözleşmesi Çerçevesinde Kuvvet Kullanma Yasağı

BM sisteminde temel ilke, milletlerarası uyuşmazlıkların barışçı yollarla çözülmesidir. Bu ilke örgütün amaçlarını açıklayan md. 1/1'de de *"milletlerarası barış ve güvenliğin muhafazası"* şeklinde ilk amaç olarak sayılmış ve sözleşmenin farklı yerlerinde tekrarlanmıştır¹⁸. Madde 2/4'te yer verilen kuvvet kullanma yasağı da bu amaca hizmet eden bir düzenlemedir.

Bu düzenlemeye göre uluslararası ilişkilerde bir devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına ya da BM'nin amaçlarına aykırı şekilde sadece kuvvet kullanma değil, kuvvet kullanma tehdidinde bulunma da yasaktır. Madde metnindeki kuvvet kullanma kavramı saldırı, silahlı saldırı ve müdahale başta olmak üzere kuvvet kullanılmasını içeren bir dizi hukuka aykırı eylemi kastetmektedir. Başka bir ifadeyle düzenleme gereğince kuvvet kullanma yasağı kapsamında sadece savaş değil, kuvvet kullanılmasını gerektirdiği ölçüde zorlama eylemleri ve müdahaleler de yasaktır¹⁹.

17 DENK Erdem, *Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015, s. 147.

18 BOZKURT, *Uluslararası Hukukta*, s. 16; BOZKURT/POYRAZ / ERDAL, s. s. 307.

19 BOZKURT, *Uluslararası Hukukta*, s. 18; SHAW, s. 815.

Düzenleme metninden de anlaşıldığı üzere, kuvvet kullanma yasağı uluslararası ilişkiler çerçevesinde düzenlenmiştir. Dolayısıyla devletin ülkesi içinde meydana gelen ayaklanma veya iç savaş gibi durumlarda kuvvet kullanması, bu yasağın kapsamı dışında bırakılmıştır²⁰. Bu nedenle devletin iç karışıklık, kriz, ayaklanma ve teröre karşı kuvvet kullanma hakkı korunmuştur²¹. Bunun yanı sıra düzenlemede bahsedilen silahlı kuvvet kullanılması bir devletin düzenli askeri birliklerince doğrudan kuvvet kullanılmasını ifade ettiği gibi, bir devletin destekleyeceği ve yardım edeceği silahlı gruplar ya da gönüllü birlikler gibi düzen dışı kuvvetlerce dolaylı olarak kullanılmasını da ifade eder. Bu durum Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 2625 sayılı Dostça İlişkiler Bildirisi²²'nde de onaylanmıştır²³.

Daha önce Milletler Cemiyeti Misakı'nda ve *Briand-Kellog* Misakı'nda savaşın tanımlanmamış olması gibi, BM Sözleşmesi'nde de kuvvet kullanma, kuvvet kullanma tehdidi, saldırı hareketi gibi terimler tanımlanmamış, yasaklanan kuvvet kullanımının kapsamı net olarak açıklanmamıştır. Bu durum tartışma konusu olmuş ve bu konuda başlıca iki görüş ortaya çıkmıştır. Bu konuda özellikle gelişmiş ülkeler düzenlemenin dar yorumlanması gerektiğini, bu nedenle siyasi ve ekonomik baskı yapılmasının madde kapsamında ele alınamayacağını ileri sürerken, gelişmekte olan ülkeler ise düzenlemenin geniş yorumlanması gerektiğini ve yasaklamanın askeri kuvvet kullanımının yanı sıra siyasi ve ekonomik baskı yapılmasını da kapsadığını ileri sürmüştür. Dar yorumu kabul edenlerin dayanağı özellikle BM Sözleşmesi'nin hazırlık aşamasıdır. Zira hazırlık çalışmalarında, Brezilya'nın ekonomik zorlamaların da yasak kapsamına alınması önerisinin reddedilmesi gibi, yasağın kapsamının genişlemesine sebep olabilecek öneriler reddedilmiştir²⁴. Madde metninin geniş yorumlanması gerektiğini savunanlar ise hükmün amacını esas alır. Bu görüştekilere göre, korunmaya çalışılan devletin ülke bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı

20 AKSAR Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 135-136, ("Uluslararası Hukuk II"); PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s. 561; SUR Melda, *Uluslararası Hukukun Esasları*, 15. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2021, s. 293; TOPAL Ahmet Hamdi, *Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı*, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005, s. 86.

21 SUR, s. 293.

22 Bildiri tam metni için bkz. https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_17.pdf (12.11.2021).

23 PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s. 519; TOPAL, s. 98.

24 PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s. 563; TOPAL, s. 87-88.

ekonomik ve siyasi baskılarla da tehdit edilebilir²⁵. Bu görüş kuvvet kullanmanın evrensel olarak yasaklanması amacına daha uygun görünse de ekonomik ve siyasi yaptırımların uluslararası hukuka uyulmasını sağlama hususunda etkili yollar olduğu da hesaba katılmalı ve her iki görüşü uzlaştıran bir tavır benimsenmelidir.

BM Sözleşmesi md. 2/4'te sayılan *“bir başka Devletin toprak bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına ya da Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayacak bir şekilde kuvvet kullanma tehdidinde veya kuvvet kullanımında bulunulması”* durumlarının niteliği de tartışmalıdır. Bu konuda bir görüş yasağın kapsayıcı ve mutlak olduğunu ve bu nedenle sadece sayılan durumları içermediğini, bu saymanın örneklendirici olduğunu savunurken, karşı görüş de tam aksi yasağın sınırlandırıcı olduğunu bu yüzden madde düzenlemesi dışındaki bir kuvvet kullanımının yasaklanmadığını savunur. İkinci görüşe göre sadece bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasi bağımsızlığına karşı veya Birleşmiş Milletler’in amaçları ile bağdaşmayan kuvvet kullanımı yasaktır, bunun dışında kalan kuvvet kullanımı hâlleri yasaklanmamıştır. Ancak doktrinde baskın olan görüşe uygun olarak yasağı geniş ve kapsayıcı, istisnaları ise dar ve geçici olarak yorumlamak doğru olmalıdır. Zira bir başka devletin siyasi bağımsızlık ve toprak bütünlüğü ile BM ilkelerine aykırılık durumunun madde metninde yer alması, yasağı kısıtlamaya değil tam tersine güçlendirmeye yöneliktir²⁶. Diğer taraftan BM’nin amaçları arasında uluslararası barış ve güvenliği devam ettirmek de yer almaktadır. Güvenlik Konseyi’nin md. 39 kapsamında uluslararası barış ve güvenliği tehdit eden durumları serbestçe belirleme yetkisi dikkate alındığında, yasağın kapsamını dar bir şekilde yorumlamak Güvenlik Konseyi’nin bu yetkisini de önemli ölçüde sınırlandıracaktır²⁷.

BM Sözleşmesi’nin bu hükmü gerek BM Genel Kurulu’nun, gerek Uluslararası Adalet Divanı’nın çeşitli kararlarında dayanak olarak kullanılmıştır. Kuvvet kullanımını yasaklayan bu kural sadece sözleşmeden doğan bir yükümlülük olarak değil, aynı zamanda örf adet kuralı olarak değerlendirilmiştir²⁸. Bu nedenle her ne kadar madde metninde üye devletlere atıfta bulunulsa da madde ile ortaya çıkan yükümlülüklerin bütün devletler için geçerli olduğu düşünülmektedir²⁹.

25 TOPAL, s. 87-88.

26 DEĞİRMENCI, s. 39; KESKİN Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karşıma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği, Ankara, 1998, s. 39-41; ÖRNEK, s. 39; TOPAL, s. 90.

27 TOPAL, s. 90.

28 ÜNAL Şeref, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Yayınları, 1. Baskı, Ankara 2005, s. 314.

29 ÇAKMAK, s.187; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 562.

Bu yönde bir değerlendirmenin yapıldığı Uluslararası Adalet Divanı kararlarından biri de *Nikaragua/ABD* davasıdır³⁰. Bu davada Divan BM Sözleşmesi md. 2/4'te bulunan yasağın uluslararası teamül kuralı olduğunu ve tarafların da bunu teyid ettiğini dile getirmiştir.

Günümüzde bu hüküm *jus cogens* kuralı olarak da kabul edilmektedir³¹. Viyana Antlaşmalar Hukuku Sözleşmesi'nin 53. maddesi *jus cogens* kuralı "*Bir uluslararası emredici hukuk normu ile çatışan antlaşmalar bir antlaşma yapılması sırasında uluslararası genel hukukun emredici bir normu ile çatışıyorsa batıldır. Bu sözleşme bakımından uluslararası genel hukukun emredici bir normu, bir bütün olarak Devletlerin uluslararası toplumunun, kendisinden hiçbir surette sapmaya müsaade edilmeyen ve ancak aynı nitelikte olan daha sonraki bir uluslararası genel hukuk normu ile değiştirilebilecek olan bir norm olarak kabul ettiği ve tanıdığı bir normdur*" şeklinde tanımlamıştır.

Bu tanım andlaşmaların çatışması esas alınarak yapılmış olsa da sadece andlaşmalar hukuku alanında kullanılması gerekli değildir. Uluslararası hukukun diğer alanlarında da başvurulabilecek niteliktedir³². Bu tanıma göre, bir uluslararası hukuk normunun *jus cogens* kuralı olarak kabul edilebilmesi için üç unsur aranır. Bu unsurlardan ilki uluslararası toplumun bütünü tarafından kabul edilme, ikincisi devletler toplumu tarafından bu kuraldan hiçbir surette sapılmayacağına tanınmasıdır. Son unsur ise aynı nitelikteki bir kural ile değiştirilebilmedir. Kuvvet kullanma yasağı üç unsuru karşıladığı için *jus cogens* niteliği taşımaktadır³³. Kuvvet kullanma yasağının istisnalarının bulunması ikinci unsurun varlığına ilişkin soru oluştursa da, üçüncü unsur gereğince aynı nitelikteki bir normla değiştirilmesi mümkün olduğundan, BM Sözleşmesi istisnaları da aynı düzenleme içerisinde verdiğiinden bir sorun olmadığı ifade edilmelidir.

30 International Court of Justice, Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Costa Rica), 21 October 1986, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/73/073-19861021-ORD-01-00-EN.pdf> (25.12.2020).

31 BOZKURT / ERDAL / POYRAZ, s. 62-63; DENK Erdem, "Uluslararası Andlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kuralları", Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C.56, S.2, 2001, s. 52; ERTUĞRUL Ümmühan Elçin, **Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu**, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2012, s. 100-112; GÜNDÜZ, s. 27; KADELBACH Stefan, "Jus Cogens, Obligations Erga Omnes and other Rules-The Identification of Fundamental Norms", The Fundamental Rules of the International Legal Order-Jus Cogens and Obligations Erga Omnes (Ed. Christian TOMUSCHAT / Jean-Marc THOUVENIN), Martinus Nijhoff Publishers, Lieden/BOSTON,, s. 27-29; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 85.

32 GÜNDÜZ, s. 27.

33 BOZKURT / ERDAL / POYRAZ, s. 62-63; DENK, s. 52; GÜNDÜZ, s. 27; KADELBACH, s. 27-29; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 85.

B. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları

BM Sözleşmesi ile kuvvet kullanma yasağına dört açık istisna getirilmiştir. Bunlar meşru müdafaa durumunda kuvvet kullanımı (md. 51), BM Güvenlik Konseyi kararıyla kuvvet kullanımı (VII. Bölüm), Güvenlik Konseyi faaliyete geçmeden beş sürekli üyenin kuvvet kullanması (md. 106) ve II. Dünya Savaşı'ndaki düşman devletlere karşı kuvvet kullanılması (md. 107)³⁴ durumlarıdır. Ancak meşru müdafaa ve BM kararları uyarınca kuvvet kullanılması dışındaki istisnalar bugün uygulanma ihtimali olmayan durumlardır³⁵.

1. Meşru Müdafaa

BM Sözleşmesi md. 2/4'te düzenlenen kuvvet kullanma yasağının en önemli istisnası meşru müdafaa'dır ve meşru müdafaa olarak tanımlanabilecek durumlarda devletlerin tek taraflı olarak kuvvete başvurabileceği BM Sözleşmesi'nde açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bununla birlikte meşru müdafaa çerçevesinde kuvvet kullanılmasına izin verilen durumlar ciddi tartışmalara neden olmaktadır. Bunun en temel nedeni, devletlerin kuvvet kullanma konusunda hala kendilerini yetkili görmeleri, bu bakımdan özel bir alanın var olduğunu düşünmeleridir³⁶.

Sözleşme 51. maddesinde meşru müdafaa'ya ilişkin genel özellikleri *"Bu Antlaşmanın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması hâlinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri almaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hânel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve Konsey'in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez"* şeklinde ifade etmiştir.

Düzenlemeye göre meşru müdafaa doğal bir haktır. Maddede *"doğal olan"* ifadesiyle ortaya konan bu özelliğe göre, silahlı bir saldırıya uğrayan devlet saldırıyı gerçekleştiren devlete karşı kendisini savunma hakkına doğal olarak sahiptir³⁷. Bu nedenle meşru müdafaa hakkı örf adet kuralı niteliğine sahiptir.

34 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 308.

35 BAYILIOĞLU Uğur, *İnsani Müdahale Çıkamazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu*, 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016, s. 15; BOZKURT, *Uluslararası Hukukta*, s. 23.

36 ÇAKMAK, s. 191.

37 ÖRNEK, s. 42.

Meşru müdafaa hakkına başvurulabilmesi için silahlı bir saldırı olmalıdır. Hatta meşru müdafaa hakkının kullanımı hususundaki en önemli kavramın silahlı saldırı olduğu söylenebilir³⁸. Ancak bu terim ne BM Sözleşmesi'nde tanımlanmış, ne de *San Francisco* Konferansı'nda tartışılmıştır³⁹. Bu konuda farklı görüşler mevcuttur. Bu konudaki bir görüş maddeye göre meşru müdafaa hakkının doğabilmesi için hedef devletin bir silahlı saldırıya maruz kalmasının gerekli olduğunu, bu yüzden silahlı saldırı gerçekleşmeden meşru müdafaa hakkının ortaya çıkamayacağını ileri sürmektedir. Baskın olan bu görüşe göre, sınırlı bir meşru müdafaa hakkı vardır. Zira önleyici meşru müdafaa kavramı hukuki değildir. Karşıt görüş ise doğal bir hak olan bu hakkın bu madde ile tanımlanmadığını veya sınırlandırılmadığını savunur. Bu görüşe göre meşru müdafaa hakkı sadece silahlı saldırı hâlinde değil, saldırının henüz gerçekleşmediği fakat gerçekleşmesi ihtimalinin yüksek olduğu hâllerde de ortaya çıkar. Özellikle zamanımızdaki teknolojik gelişmeler nedeniyle saldırının çok kısa sürede uzak mesafedeki hedeflere dahi ulaşma imkânı vardır. Bu nedenle kitle imha silahlarının kullanıldığı günümüzde, her zaman karşı tarafın fiilen vurmasını beklemek büyük kayıpların ortaya çıkmasına fırsat vermektir. Bu durumda çoğunlukla korunacak bir şey de, koruyacak güç de kalmayabilir⁴⁰. Bu görüş sahipleri önleyici meşru müdafaa kavramını bir devletin gizli veya potansiyel düşmanlarına karşı silahlı saldırı başlamadan yapacağı ani askeri eylemleri meşrulaştırma aracı olarak görmektedir⁴¹. Uluslararası içtihat bu konuda henüz net bir görüş bildirmese de⁴², Birleşmiş Milletler'in uygulamalarında önleyici meşru müdafaaaya dayanan eylemleri kınadığı bilinmektedir⁴³.

Tüm bu açıklamalar nihayetinde meşru müdafaa hakkının örf adet niteliği gereğince tüm saldırılara karşı başvurulması mümkünken, akdi

38 ARAL Berdal, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1999, s. 16.

39 TRAVALIO Greyory M., "Terrorism, International Law and The Use of Military Force", *Wisconsin International Law Journal*, Vol.18, No:1, 2000, s. 152.

40 AKSAR, *Uluslararası Hukuk II*, s. 140-145; GÜNDÜZ, s. 127; PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s. 521; SHAH Niaz A., "Self-Defence, Anticipatory Self-Defence and Pre-Emption: International Law's Response to Terrorism." *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 12, No:1, 2007, s. 97-100; ÜNAL, s. 318.

41 REISMAN W. Micheal / ARMSTRONG Andera, "Claims to Pre-emptie Use of Force: Some Trends and Projections and Their Implications for World Order", *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines*, (Ed. Micheal SCHMITT / Jelena PEJIC), 1st Edition, BRILL, Boston 2007, s. 79.

42 PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara 2020, s. 131, ("4. Kitap").

43 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 325.

niteliği nedeniyle sadece silahlı saldırı durumunda başvurulabilmesi gerektiği söylenebilir⁴⁴. Bu nedenle meşru müdafanın genel niteliğini tespit etmek gerekir. Bir örf adet kuralının andlaşmada düzenlenmesinin onun bu niteliğini sonlandırmadığı kabul edilmektedir⁴⁵. Dolayısıyla meşru müdafaa hem bir andlaşma hükmü hem de bir örf adet kuralıdır. Ancak bu durumda andlaşma hükmü ve örf adet kuralı arasındaki hiyerarşi tespit edilmelidir. Bu konuda açık bir düzenleme yoktur. Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün uluslararası hukukun kaynaklarını düzenlediği 38. maddesinde önce andlaşmaları saymış olmasının bilinçli bir üstünlük sıralaması olup olmadığı ise tartışmalıdır. Ancak genel olarak iki kaynak arasında üstünlük kabul eden sonuçlara ulaşılmamıştır. Genel görüş iki kaynağı eşit tutma yönündedir⁴⁶. Bu nedenle meşru müdafaa kavramının örf adet niteliği gereğince geniş yorumlanması veya andlaşma hükmü olması nedeniyle dar yoruma tabi tutulması hukuka aykırı değildir. Ancak kuvvet kullanma gibi önemli bir yasağın istisnası olan meşru müdafanın geniş yorumlanması bu hakkı suistimale açık bir hâle getirecek ve istisnaların dar yorumlanması genel ilkesine aykırılık teşkil edeceğinden madde metnindeki “silahlı saldırı” kavramı ile bağlı kalmak daha doğru olacaktır.

BM Sözleşmesi'nde maddede kullanılan “silahlı saldırı” teriminin tanımına yer verilmemiş olması, 14 Aralık 1974 tarih ve 3314 sayılı Saldırının Tanımına İlişkin Genel Kurul Kararı⁴⁷ ile çözülmeye çalışılmışsa da başarılı olmamıştır. Bu kararda “Saldırı, bir Devletin başka bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya bu tanımda belirtildiği üzere, BM Sözleşmesi ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılmasıdır” şeklinde tanımlanmış ve md. 3'te saldırı olarak kabul edilen fiiller örneklendirici bir şekilde sayılmıştır. Ancak bu tanım silahlı saldırıyı devlet esaslı olarak düzenlediği için uygulamadaki sorunları çözememiştir. Zira hala devlet dışı unsurlar tarafından gerçekleştirilen saldırıların durumu belirsizdir. Bunun yanı sıra bu tanıma içeren karar, Genel Kurul kararı olması dolayısıyla bağlayıcı hukuki bir belge de değildir. Bu durum BM Sözleşmesi'nde düzenlenen kuvvet kullanımına karşı koruma sağlayan yasağın geniş ve

44 GROSS Emanuel, “Self-defence against Terrorism-What Does it Mean? The Israeli Perspective”, *Journal of Military Ethics*, 1:2, 2002, s. 91.

45 AKSAR, *Uluslararası Hukuk I*, s. 78.

46 ÖKTEM Emre, **Uluslararası Teamül Hukuku**, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 327; PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s. 115.

47 United Nations, General Assembly Resolution A/RES/3314(XXIX), Definition of Aggression, 14 December 1974, [https://undocs.org/en/A/RES/3314\(XXIX\) \(28.7.2021\)](https://undocs.org/en/A/RES/3314(XXIX) (28.7.2021)).

belirsiz bir istisna olmasına sebep olmuştur⁴⁸. Bu nedenle meşru müdafaa hakkının andlaşma düzenlemesi temel alınarak tespit edilmesi, dar yorumlanması hukuka uygun olsa da “silahlı saldırı” kavramının devlet dışı unsurları da göz önünde bulundurarak gözden geçirilmesi gerekir.

“Silahlı saldırı” kavramı kuvvet kullanmaya ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunmaya oranla daha dar bir anlama sahiptir. Her türlü silahlı saldırı bir kuvvet kullanımıdır, ancak her kuvvet kullanımı silahlı saldırı olarak nitelendirilemez. Bu kararda yapılan tanım md. 39’da bulunan saldırının tanımıdır. Silahlı saldırıdan söz edebilmek için çok ciddi düzeyde bir kuvvet kullanımının ve bunun yol açtığı hasarın söz konusu olması gerekir⁴⁹. Bu durum anılan kararın 2. maddesinde “bir eylemin saldırı olarak kabul edilebilmesi için Güvenlik Konseyi’nin değerlendirmesi saklı kalmak üzere, saldırı olarak kabul edilecek eylemin bu yönde ilk hareket eden devlete ait olması ve takdiri Güvenlik Konseyi’ne ait olmak üzere eylemin saldırı olarak kabul edilmesi için yeterli yoğunlukta olması” şeklinde iki koşul olarak ifade edilmiştir⁵⁰.

İlgili düzenlemeye göre, meşru müdafaa bireysel veya müşterek olarak gerçekleştirilebilir⁵¹. Devlet meşru müdafaa hakkını tek başına kullanabileceği gibi açıkça ilan edip başka bir devletten yardım isteyerek de kullanılabilir. Müşterek meşru müdafaa hakkı da tıpkı bireysel meşru müdafaa hakkı gibi geçici ve istisnai bir haktır. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, yardım çağrısının yapılması gerektirir⁵².

Meşru müdafaa Güvenlik Konseyi gerekli önlemleri alana kadar devam edebilir. Düzenlemeye göre meşru müdafaa hakkını kullanan taraf durumu Güvenlik Konseyi’ne bildirmelidir. Bu bildirimden sonra Güvenlik Konseyi’nin alacağı tedbirlerle meşru müdafaa hakkı da son bulur.

Meşru müdafaa hakkının kullanılabilmesi için orantılılık ve gereklilik şartlarının da gerçekleşmesi gerekir. Md. 51’de yer almamasına karşın, orantılılığın örf ve adet hukukundan gelen bir sınırlama olarak meşru müdafaa hakkının bir koşulunu oluşturduğu açıktır⁵³. Ayrıca silahlı bir saldırıya karşı silahlı savunma dışında bir seçeneğin olmaması ve

48 TRAVALIO, s. 155; TÛTÛNCÛ Ayşe Nur, **İnsancıl Hukuka Giriş**, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2006, s. 26.

49 ARAL, s. 17.

50 PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 566.

51 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 308; ÖRNEK, s. 46-47; SHAW, s. 831.

52 AKSAR, Uluslararası Hukuk II, s. 148; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 570.

53 ÖRNEK, s. 47.

bu durumda alınan silahlı tedbirlerin maruz kalınan silahlı saldırının bertaraf edilmesi için zorunlu olan tedbirlerin ötesine geçmemesi gerekir⁵⁴. Zira meşru müdafaa hakkının amacı mevcut durumu korumak veya bozulan durumu düzeltmektir. Cezalandırma veya öç alma gibi bir amacı yoktur. Bu nedenle meşru müdafaa başka bir seçeneğin olmaması hâlinde meşruiyet kazanmaktadır. Orantılılık ve gereklilik sınırları dışına çıkılması hâlinde ise meşru müdafaa hakkı son bulur.

2. Birleşmiş Milletler Kararı ile Kuvvet Kullanma

BM Sözleşmesi'nin "*Barışın Tehdidi, Bozulması ve Saldırı Durumunda Yapılacak Hareket*" başlığını taşıyan VII. Bölümünde yer alan 39. madde, Güvenlik Konseyi'nin barışın tehdit edildiği, bozulduğu veya bir saldırı eylemi olduğunu tespit etmesi hâlinde, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunacağını veya 41. ve 42. madde uyarınca hangi önlemlerin alınacağına karar vereceğini düzenlemektedir. Bu düzenlemeye göre Güvenlik Konseyi öncelikle "*barışın tehdit edilmesi*", "*barışın bozulması*" ve "*saldırı*" durumlarını tespit etmeli ve sonrasında bu konuda tavsiyelerde bulunmalı veya duruma göre çözüm için hangi önlemlere başvurulacağına karar vermelidir. Bu konuda Güvenlik Konseyi'nin geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır⁵⁵.

III. ULUSLARARASI HUKUKTA TERÖRLE MÜCADELE

A. Terör Eylemlerine Karşı Kuvvet Kullanımı

BM Sözleşmesi milletlerarası sistemin aktörleri olarak sadece devletleri kabul etmektedir. Zira BM Sözleşmesi'ni yapanlar bu antlaşmayı hazırlarken devlet dışı aktörlerin gerekli teknolojiye ulaşabileceklerini düşünmemiştir⁵⁶. Bu nedenle kuvvet kullanmaya ilişkin düzenlemelerde de devletler esas alınmıştır⁵⁷. Oysaki günümüzde saldırı tehdidi sadece devletlerden gelmemekte, terör örgütleri gibi devlet dışı unsurlar da saldırının kaynağı olabilmektedir. Üstelik devlet dışı unsurlardan gelen saldırılar da çoğu zaman devletlerinki kadar ağır sonuçlara yol açabilmektedir. Özellikle bazı devletler diğer bir devletin toprak bütünlüğü veya siyasi bağımsızlığına yönelik faaliyetlerini açıkça

54 ARAL, s. 26.

55 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 312; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 539.

56 MAOGOTO Jackson Nyamuya, "Walking an International Law Tigtrope: Use of Military Force to Counter Terrorism", Brooklyn Journal of International Law, Vol.31, No:2, 2006, s. 405.

57 GÜNDÜZ, s. 129.

yapmak yerine bunu terör örgütleri aracılığıyla gerçekleştirmeyi tercih etmektedir⁵⁸. Ancak terör eylemlerinin evrensel bir suç olması için çabalar bulunsa da, bu konuda henüz evrensel bir antlaşma yapılamamıştır. Terör eylemleri soykırım suçu gibi her görüldüğü yerde yargılanabilecek bir suç hâline getirilememiştir. Bunun temel nedeni devletlerin ortak bir terör tanımı üzerinde fikir birliğine varamamış olmasıdır. Bu nedenle milletlerarası sistem normatif düzeyde dahi meseleyi çözememiştir. Yapılan sınırlı antlaşmalar da sorunu çözememiştir. Zira terör suçları çoğunlukla siyasi suç olarak kabul edilmekte ve siyasi suçlular iade edilmemektedir. Bununla beraber, bir devletin ülkesini teröristlere açmasını, onlara yardım etmesini ve başka ülkelere teröristleri eğiterek göndermesini yasaklayan açık kurallar vardır. Bunların ihlali, milletlerarası sorumluluğa yol açar. Ancak günümüzde BM, bu gibi durumlarla mücadele etme konusunda istekli bir tavır içinde olmadığı için hedef devletlerin tek taraflı olarak kuvvet kullanmaları yolu tek etkili seçenek olarak görülmektedir⁵⁹.

Daha öncede ifade edildiği gibi uluslararası hukukta meşru müdafaa silahlı saldırı olması durumunda mümkündür. Genel Kurul'un yaptığı saldırı tanımında ise bir devletin başka bir devlete yönelik fiilden bahsedilmektedir. Dolayısıyla meşru müdafanın ancak devletlerarası ilişkilerde söz konusu olabilecek bir hak olduğunu düşünülebilir. Ancak terör eylemlerine karşı md. 51 kapsamındaki meşru müdafaa hakkının kullanılıp kullanılmayacağına dair görüş ayrılıkları bulunmaktadır ve bu görüş ayrılıkları esasen meşru müdafaa kavramının geniş veya dar şekilde yorumlanmasından kaynaklanmaktadır. Meşru müdafaa hakkını dar yorumlayan görüşe göre BM Sözleşmesi'nin 51. maddesi açık bir düzenlemedir. Bu hak istisnai bir haktır ve her istisna gibi dar yorumlanması gerekir. Meşru müdafaa hakkı ancak silahlı saldırı söz konusu olursa ortaya çıkacak bir haktır. Ayrıca BM Sözleşmesi üye devletlere taraf oldukları uyuşmazlıkları barışçı yollarla çözüme kavuşturmayı esas alan 33. maddeyi içerdiği için, barışçı çözüm yolları dışındaki bu durumun sınırlı bir şekilde yorumlanması gerekir⁶⁰.

Bu görüşün aksine meşru müdafaa hakkının geniş yorumlanması gerektiğini savunan görüş gerçekleştirilen bireysel kuvvet kullanımının meşruiyetini uluslararası örf ve adet hukuku kurallarına başvurarak açıklamaktadır. Bu görüşe göre meşru müdafaa hakkı sadece md. 51'de

58 TOPAL, s. 104.

59 GÜNDÜZ, s. 129.

60 DEĞİRMENCİ, s. 45-47; KUL, s. 48-49; TOPAL, s. 107.

düzenlenen bir hak değil, aynı zamanda uluslararası hukukun bir örf ve adet kuralıdır. Bu görüşe göre, madde metninde de yer verilen “doğal” ifadesi bu hakkın zaten var olan bir hak olduğunu, 51. maddenin amacının bu hakkı sınırlandırmak değil, güçlendirmek olduğunu göstermektedir. Bu yaklaşım devletin bir başka devlet ülkesinde bulunan vatandaşlarını kurtarmak için kuvvet kullanmasının mümkün olduğunu, olayın gerçekleştiği devletin bu eylem ve tehditleri ortadan kaldırma bakımından isteksiz olması veya istekli olsa bile yetersiz kalması hâlinde anılan devletin iznine gerek olmaksızın meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanabileceğini ileri sürmektedir⁶¹. 51. maddeyi geniş yorumlayan bu yaklaşım devlet düzeyinde de destek bulmuştur. İsrail, ABD, Portekiz, Güney Afrika gibi pek çok devlet bu görüşü desteklemiştir.

Üçüncü bir görüş ise geniş ve dar yorum yapan iki görüşün bir nevi sentezi niteliğindedir. Buna göre, md. 2/4'teki kuvvet kullanma yasağı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmasının ön şartı olan silahlı saldırının saldırıyla eşit kabul edilecek şekilde geniş yorumlanmasına izin vermez. Zira meşru müdafaa istisnai bir düzenlemeye sahiptir ve her istisna gibi dar yorumlanması esastır. Bu görüşe göre terör eylemleri silahlı saldırı boyutuna ulaştığında meşru müdafaa hakkı kapsamında değerlendirilmelidir⁶². Bu görüş meşru müdafaa'nın istisnai niteliği gereğince dar yorumlanması gerekmesi durumuna da uygun olduğundan hukuka uygundur. Saldırı kavramına ilişkin tanıma yer verilen Genel Kurul kararının bağlayıcı olmaması⁶³ ise bu yorumun önünde bir engelin kalmamasını sağlar. Ancak yine de uluslararası ilişkilerin ve özellikle savaşın değişen doğası gereği silahlı saldırı kavramının yeniden ele alınması, yapılacak yeni tanımda devlet dışı unsurların da göz önünde bulundurulması yaşanan tartışmaların son bulması adına gereklidir.

B. Terörle Mücadelede Meşru Müdafaa Hakkının Şartlar Bakımından Değerlendirilmesi

BM Sözleşmesi md. 2/4'te düzenlenen kuvvet kullanma yasağının en önemli istisnası olan meşru müdafaa hakkına başvurulabilmesi için aranan bazı şartlar vardır. Bunlar silahlı bir saldırının bulunması

61 TOPAL, s. 109-110.

62 TOPAL, s. 113-114.

63 AKSAR Yusuf, *Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I*, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 101; BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 146; PAZARCI, *Uluslararası Hukuk*, s. 201.

ve bu kapsamda başvuru kuvvetin gerekli ve orantılı olmasıdır. Daha önce de ifade edildiği üzere, silahlı saldırı şartı özellikle saldırı kavramının günümüz koşullarına uygun düşmeyen tanımı ile ilgili sorunlar nedeniyle tartışmalıdır. Bu konuda bir görüş 3314 sayılı Genel Kurul kararı ile yapılan saldırı tanımını esas almaktadır. Bu görüşe göre ilgili karar saldırıyı *“bir Devletin başka bir Devletin egemenliğine, ülke bütünlüğüne veya siyasi bağımsızlığına karşı veya bu tanımda belirtildiği üzere, BM Sözleşmesi ile bağdaşmayan diğer herhangi bir tarzda silahlı kuvvet kullanılması”* şeklinde tanımladığından tarafı devlet olmayan fiiller saldırı olarak kabul edilemez. Dolayısıyla bu tanım gereğince terör eylemlerinin bir devlete isnat edilemediği sürece saldırı oluşturması mümkün değildir. Bu da terör eylemlerine karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanamayacağı anlamına gelir. Bu durum güncel uluslararası hukuk için ciddi bir sorundur⁶⁴. Zira tarafı devlet olmayan saldırılar karşısında saldırıya uğrayan devletin kendisini nasıl koruyabileceği belirsizdir. Ancak bu görüş taraftarlarının saldırı tanımını içeren kararın bağlayıcı nitelikte olmadığını gözden kaçırdığı ifade edilmelidir.

BM Sözleşmesi hazırlanırken antlaşmanın merkezine devletler oturtulmuştur. İlgili antlaşmanın tüm hükümleri devletler arası ilişkiler esas alınarak düzenlenmiş, bu durum Genel Kurul’un *“Saldırının Tanımına İlişkin Kararı”*nda da etkisini göstermiş ve saldırı tanımında bir devletin bir başka devlete yönelik eylemleri esas alınmıştır. Ancak antlaşmanın kabulünden bu yana uzun bir zaman geçmiş ve antlaşma hazırlanırken göz önünde bulundurulmuş şartlar ciddi ölçüde değişmiştir. Tehdidin gelebileceği tek adres olarak görülen devletlerin dışında farklı tehdit unsurları ortaya çıkmıştır. Özellikle bazı devletlerin bir strateji olarak terörizmi desteklemesiyle günümüzde terörizm artık uluslararası barış ve güvenliğe yönelik ciddi bir tehdide dönüşmüştür. Yaşanan tecrübeler, terör eylemlerinin neden olduğu tehdidin düzenli silahlı kuvvetler tarafından gerçekleştirilen saldırılarla aynı değerde olduğunu göstermiştir. Zira bir devletten bir devlete yönelen silahlı saldırı simetrik bir saldırı iken, bir devlete isnat edilemeyen terör örgütü saldırısı da asimetrik bir saldırıdır⁶⁵. Bu nedenle 51. maddenin esasını oluşturan saldırıya uğrayan devletin korunması amacı, silahlı gruplara karşı kuvvet kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Silahlı saldırı kavramının

64 O’CONNELL Mary Ellen / TAMS Christian J. / TLADI Dire, *Self Defence against Non-State Actors, Mx Planck Trialogues on the Law Peace and War*, Vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 2019, s. 1; ÖRNEK, s. 179.

65 ERKİNER Hakkı Hakan, *Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021, s. 295.

terör eylemlerini kapsayacak bir şekilde yorumlanması, devletlerin uluslararası barış ve güvenliğe yönelik bu yeni tehdit karşısında savunmasız bırakılmaması için gerekli olduğu kadar, BM sisteminin de mevcut sözleşme kapsamında değişen şartlara uyum sağlaması ve uygulanmasının devam etmesi için de gereklidir. Bu durumda meşru müdafaa hakkının saldırının kaynağına bakılmaksızın uygulanması gerektiği söylenebilir⁶⁶.

Uygulamada da baskın olan görüş bu yöndedir. Özellikle 11 Eylül 2001'de terör eylemlerine yönelik gerek uluslararası toplumun vermiş olduğu tepki⁶⁷, gerek Güvenlik Konseyi'nin almış olduğu 1368⁶⁸ ve 1373 sayılı kararlar⁶⁹ bunun göstergesi olmuştur. Güvenlik Konseyi her ne kadar aldığı kararlarda “silahlı saldırı” kavramı yerine “terör saldırısı” kavramını tercih etse de bu tür saldırılara karşı bireysel ve müşterek meşru müdafaa hakkını tanınması nedeniyle bu iki kavramı eş anlamlı olarak gördüğünü söylemek mümkündür⁷⁰. Ancak doktrin ve uygulama her ne kadar terör eylemlerine karşı md. 51'de yer alan meşru müdafaa hakkına dayanılabileceğini kabul etse de terör eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi ve dolayısıyla da meşru müdafaa hakkının söz konusu olabilmesi için bu tür eylemlerin bazı özellikleri taşıması gerektiğini de kabul etmektedir. Ancak bu konu hakkındaki ölçütler üzerinde görüş birliği bulunmamaktadır. Yine de terör eyleminin neden olduğu zarar, yöneldiği hedef, şiddeti ve gerçekleştirildiği yer gibi ortak ölçütler ortaya çıkmıştır.

Terör eylemlerinin silahlı saldırı sayılabilmesi için aranan ilk unsur belli bir yoğunluğa ulaşmış olmasıdır. Bu nedenle terör eylemlerini teker teker ele almaktansa, tüm terör eylemlerini içeren bir ölçüte göre bir değerlendirme yapılması daha doğru görülmüştür. Bu çerçevede, terör eylemleri “etki ve ölçek kriteri”ne göre ele alınmıştır⁷¹. Bu yaklaşım 11 Eylül eylemleri sonrasında da teyit edilmiştir. Buna göre devlet dışı aktörlerin

66 ERKİNER, s. 296; TOPAL, s. 117-118.

67 Ancak ABD'nin uluslararası hukuk kurallarını devre dışı bırakmak için bu durumu kullandığını, örf adet kurallarını ve BM Sözleşmesi gibi andlaşmaları değiştirmek için hukukçuların düzenli ve sistemli hareket ettiğini savunan görüşler de vardır. ÖRNEK, s. 180.

68 United Nations Security Council, S/RES/1368(2001), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 12 September 2001, [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001)) (28.7.2021).

69 United Nations Security Council, S/RES/1373(2001), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 28 September 2001, [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) (28.7.2021).

70 ÖRNEK, s. 188.

71 TOPAL, s. 121.

eylemlerinin silahlı saldırı olarak kabul edilmesi için önemli bir yoğunluğa ulaşması gerekir. Ancak “*etki ve ölçek kriteri*”nde gerçekleştirilen terör eylemlerini tek başına silahlı saldırı olarak kabul edilebilmek için yetersiz olabildiğinden eylemlerin silahlı saldırı olarak kabul edilebilmesi zorlaşmış ve bu da devletleri “*olayların toplamı teorisi*”ne yönlendirmiştir. Bu teoriye göre terör eylemleri tek tek değil, bir bütün olarak ele alınmalı ve etkisi bütüne göre saptanmalıdır⁷². Değerlendirme neticesinde ölçek ve etki bakımından silahlı saldırı olarak kabul edilemeyen durumlara karşı meşru müdafaaya başvurulmamalıdır⁷³.

Bu yaklaşım meşru müdafaanın düzenlendiği 51. maddenin geniş bir şekilde yorumlanmasına imkân tanımakta ve terörizmi şiddet eylemlerinin aralıklarla gerçekleştiği devam eden bir tehdit olarak kabul etmektedir. Dolayısıyla terör eylemi sona erdiğinde tehdit sona ermiş sayılmamaktadır. Bu nedenle terör eylemleri arasına giren zamansal kesintileri saldırının sona erdiği şeklinde değil, eylemleri gerçekleştirenlerin en uygun zamanı bekledikleri şeklinde algılamak daha doğru görüldüğünden saldırıya karşı meşru müdafa gerekliliği de devam etmektedir. Başka bir ifadeyle meşru müdafa hakkına süreklilik kazandırılmaktadır⁷⁴.

Söz konusu durum meşru müdafaanın istisnai niteliği bakımından bir sorundur. Her terör eylemi sonrasında saldırıya uğrayan devletin, meşru müdafa hakkına sahip olduğunu kabul etmek BM Sözleşmesi md. 2/4 ile getirilen kuvvet kullanma yasağının uygulama alanının daralmasına, uluslararası toplumda bir anarşi ortamına ve keyfi kuvvet kullanımlarına fırsat tanımak demektir. Ayrıca her terör eyleminin sonrasında kuvvet kullanımını meşrulaştırmak terör eylemlerini gerçekleştirenlerin bulunduğu devletin ülke bütünlüğünü ihlal edebilecek bir tehdittir. Zira terörist grupların üzerinde buldukları ülke onlara ait değildir. Bu nedenle bu tür gruplara karşı yapılacak müdahale bu grupların üzerinde bulunduğu devletin ülke bütünlüğüne de bir nevi müdahale olarak görülmektedir. Bu noktada teröristlerin bulunduğu ülke devletin sorumluluğu ve ona karşı meşru müdafaanın mümkün olup olmadığı sorusu ortaya çıkar.

Devletin terörizme verdiği desteğin derecesine bağlı olarak meşru müdafa hakkına dayanılmasının söz konusu hakkın belirsiz bir şekilde

72 ERKİNER, s. 306.

73 CASSESE Antonio, *International Law*, Oxford University Press, Oxford, 2003, s. 596.

74 TOPAL, s. 123-124.

genişlemesine sebep olabileceğini söylemek mümkündür. Uygulamada da terörizme yönelik devlet desteği kuvvet kullanma yasağının ihlali olarak kabul edilse de, silahlı saldırı şeklinde değerlendirilmez⁷⁵. Durum böyle olsa da devletlerin de bu konuda ülkesindeki teröristleri organize ve teşvik etmekten kaçınma, terör eylemlerine yardım etmeme, katılmama, ülkesinde gerçekleştirilen bu tür eylemlere rıza göstermeme gibi bir takım yükümlülükleri vardır. Dolayısıyla devlet kendi ülkesinde bulunan teröristleri örgütlemekten, desteklemekten, teşvik ve yardım etmekten kaçınmalı ve sadece bu şekilde pasif tutumlar sergilememeli, ayrıca terörizmi önlemek için aktif bir çaba da göstermelidir. Bunlar devletin doğrudan yükümlülükleridir. Zira egemen bir devletin ülkesi üzerindeki yetkisi başka bir egemen devlete zarar verecek şekilde kullanılmamalıdır⁷⁶. Bu yükümlülükler 1930 tarihli Milletlerarası Hukuk İlkeleri Hakkında Bildiri gibi çeşitli uluslararası belgelerde de yer verilmiştir⁷⁷.

Bunun yanı sıra devlet ülkesi üzerinde yer edinen terörist grupları kabul etmese de bu gruplarla mücadele edecek güçte değilse yükümlülüklerini dolaylı yoldan ihlal etmiş olur. Bu durum karşısında meşru müdafaaaya başvurup vurulmayacağı ise tartışmalıdır. Bir görüş bu durumda saldırıya uğrayan devletin sadece kendi toprakları üzerinde bir kolluk önlemi alabileceğini savunurken, bir görüş ise bu durumda fiilin devlete isnat edilmesi durumunun aksine ilgili devlete değil, sadece terörist gruba karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılabileceğini savunur⁷⁸.

Bir devlet terörizme doğrudan veya dolaylı destek vererek bu konudaki yükümlülüklerine aykırı davrandığında, devletlerin egemen eşitliği ilkesi ve içişlerine karışmama ilkesi ile BM Sözleşmesi'nin 2/4. maddesinde öngörülen kuvvet kullanma yasağını ihlal eder. Devletin uluslararası terörizmi finanse etmesi, destek vermesi veya müsamaha

75 TOPAL, s. 126.

76 ERKİNER, s. 309.

77 İlgili düzenleme şu şekildedir;

"Her Devletin, diğer herhangi bir Devletin ülkesine akın düzenlemek üzere, düzenli kuvvetlerin veya paralı askerler de dâhil silahlı çetelerin örgütlenmesini yapmaktan veya örgütlenmesini teşvik etmekten kaçınma görevi vardır.

Her Devletin, diğer bir Devletteki bir iç savaşı ve terörist hareketleri örgütlemekten, tahrik etmekten, onlara yardım etmekten veya bu hareketlere katılmaktan veya kendi ülkesinde böylesi hareketlerin yapılmasına yönelik organ ve faaliyetlere göz yummaktan kaçınma görevi vardır."

78 BYERS Michael, "Terrorism, the Use of Force and International Law After 11 September", International and Comparative Law Quarterly, 51/2, 2002, s. 404; ERKİNER, s. 309- 312.

göstermesi 2/4. madde anlamında kuvvet kullanma niteliğindedir⁷⁹. Ancak meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanabilmek için kuvvet kullanılmış olması yeterli değildir, bunun silahlı saldırı düzeyinde olması gerekir. Şayet silahlı saldırı söz konusu ise bu durumda kuvvet kullanabilmek için terör örgütü veya devletin bu saldırıdan dolayı sorumlu olduğunun kanıtlanması gerekir. Zira uluslararası hukuka aykırı bir fiil veya faaliyetten dolayı devletin sorumlu tutulabilmesi için sorumluluk doğuran fiil veya faaliyetin devlete ait olması şarttır⁸⁰. Devletin ülkesi kaynaklı bir silahlı saldırı söz konusu olması devlete karşı meşru müdafaa hakkı kapsamında kuvvet kullanabilmek için yeterli değildir.

Devletin sorumlu olarak meşru müdafaya tabi olması doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde ortaya çıkar. Doğrudan sorumluluk gereği devlet kendi görevlileri ve organlarının faaliyetlerinden sorumludur. Bunun yanında devlet şahısların veya grupların faaliyetlerinden bu kişi veya grupların etkili bir şekilde denetimi altında bulunması durumlarında sorumlu olur⁸¹. Devletin ülkesindeki terör örgütünün varlığını kabul etmesi, teröristler tarafından ülkesinin üs olarak kullanılmasına izin vermesi, gerekli aktif önlemleri yerine getirmemesi durumu devletin dolaylı sorumluluğu kapsamındadır. Devletin terör örgütüne karşı müdahalede bulunabilme bakımından yetersizliği durumunda ise ilgili devlet terör örgütüne karşı meşru müdafaa hakkına sahipken, yetersiz olan devlete karşı böyle bir hakka sahip olmadığı yönünde genel bir kabul vardır. Devletin sorumluluğu üzerine çeşitli yargı kararlarında ortaya çıkmış farklı ölçütler de vardır⁸². Devlet dışı unsurların eylemlerinin, devletin bu kişiler üzerinde etkili bir denetim uygulaması hâlinde söz konusu devletin sorumluluğunun olmasını ifade eden etkili denetim ölçütü, etkili denetim ölçütü ile büyük ölçüde benzerlik gösteren bütünsel denetim ölçütü, haksız fiili gerçekleştirenlerle devlet arasında resmi bir ilişki olmasa da devletin zımni bir şekilde dahi olsa gerçekleştirilen eylemi onaylaması durumunda sorumluluğu kabul eden onaylama ölçütü gibi⁸³.

79 TOPAL, s. 132.

80 AKSAR, Uluslararası Hukuk II, s. 293; BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 285; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 456; SUR, s. 278-279.

81 AKSAR, Uluslararası Hukuk II, s. 293-294; DÜLGER Kenan, **Devletlerin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015, s. 166; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 456,460; SUR, s. 278-279.

82 KEDİKLİ Umut, **Uluslararası Terörizm ve Devlet Sorumluluğu**, 1. Baskı, Nobel Yayınları, 2013, s. 191-193.

83 TOPAL, s. 141-147.

Doktrinde de kabul edildiği üzere, devletin organları veya görevlilerinin bir terör eyleminde bulunması, terörist grubun devletin kontrolü ve idaresi altında olması, devletin terör eylemini onaylaması ya da terör örgütü arasındaki ilişkinin finansman ve ekipman desteğini aşarak bu tür grupların eğitilmesi, örgütlenmesi, eylemlerin planlanması ve denetlenmesi boyutuna ulaşması hâlinde eylem devlete isnat edilebilecek ve devletin sorumluluğu doğacaktır⁸⁴. Özellikle son zamanlarda devletin bu tavrının silahlı saldırı olarak kabul edileceği ve meşru müdafaa kapsamında kendisine karşı kuvvet kullanılmasının mümkün olduğu görüşü ağırlık kazanmaya başlamıştır⁸⁵.

Daha önce genel itibariyle bahsedilen meşru müdafaa gereklilik ve orantılılık şartları terörle mücadelede söz konusu olan meşru müdafaa bakımından da geçerli olan şartlardır. Gereklilik ilkesi saldırıya uğrayan devletin kuvvet kullanmadan başka seçeneği olmadığı anlamına gelir. Bu nedenle meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanımının öncesinde barışçı çözüm yollarının tüketilmesi veya bu yolların sonuç vermeyeceğinin anlaşılması gerekir. Diğer bir ifadeyle kuvvet kullanımı daima son çare olarak başvurulabilecek bir yoldur. Bu kapsamda kuvvet kullanmanın gerekliliği sona erince kuvvet kullanmaya devam edilmesi hukuka aykırıdır⁸⁶.

Orantılılık ilkesi ise saldırı ile meşru müdafaa kapsamındaki fiilin orantılı olmasını ifade eder. Meşru müdafaa hakkının tanınmasının amacı cezalandırmak ya da zarar vermek değil, saldırıyı durdurmaktır. Dolayısıyla karşı fiil, saldırıyı durduracak ölçüde olmalıdır. Doktrinde orantılılık ilkesini açıklamaya çalışan üç farklı yaklaşım vardır. Bir görüş gerçekleştirilen terör eylemiyle orantılı bir cevap verilmesi gerektiğini ileri sürerken, bir başka görüş gerçekleşen eylemlerin tümünün göz önüne alınarak bir cevap verilmesi gerektiğini savunur. Bu görüşe göre daha önceden meydana gelmiş küçük ölçekli terör eylemlerinin toplamı daha büyük ölçekte bir cevabı haklı kılabilir⁸⁷. Bu konudaki üçüncü görüş ise geçmişte gerçekleştirilen terör eylemleri ile gelecekte gerçekleşmesi muhtemel eylemlerin birlikte ele alınıp buna uygun ve caydırıcı nitelikte bir cevap verilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Ancak

84 KEDİKLİ, s. 190; TOPAL, s. 148.

85 ERKİNER, s. 296.

86 ERKİNER, s. 327,329.

87 BONAFEDE Michael C., "Here, There, and Everywhere: Assessing the Proportionality Doctrine and U.S. Uses of Force in Response to Terrorism after the September 11 Attacks", Cornell L. Rev., Vol. 88, 2002, 174, 183; TOPAL, s. 155.

son iki görüş orantılılık ilkesinin esaslarına aykırı niteliktedir. Zira meşru müdafaa kapsamındaki kuvvet kullanımı savunma amaçlıdır. Cezalandırma, öç alma gibi bir amaç taşımaz düşünülemez. Ancak orantılılık ilkesi gereği saldırı ile savunma fiilinin aynı olması gerekmez. Savunma fiilinin saldırıyı sona erdirecek şekilde, saldırı fiili ile orantılı olması yeterlidir⁸⁸. Bu şartlar sağlanıp meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanıldığında bu durum ilgili devlet tarafından Güvenlik Konseyi'ne bildirilir ve sonrasında Konsey'in gerekli önlemleri almasıyla meşru müdafaa hakkı son bulur.

Bir başka tartışma konusu da silahlı saldırı düzeyine ulaşmayan eylemler için meşru müdafaa hakkının söz konusu olup olmayacağıdır. Özellikle 11 Eylül 2001'de ABD'ye yönelik saldırılardan sonra dikkat çeken önleyici meşru müdafaa kavramı bu konuda ele alınması gereken bir husustur.

C. Önleyici Meşru Müdafaa ve 11 Eylül Saldırıları Sonrası Yaşanan Değişiklikler

Önleyici (*preventive*) meşru müdafaa hakkı, fiilen gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesi muhakkak olan bir saldırıyı engellemek amacıyla kuvvet kullanılmasıdır. Önleyici (*pre-emptive*) meşru müdafaa kavramından saldırının mutlaklığı ile ayrılır. Zira önleyici meşru müdafaa muhtemel bir saldırıya karşı kuvvet kullanılması söz konusudur⁸⁹. Yine de önleyici meşru müdafaa kavramının uluslararası hukukçuların temkinli yaklaştığı bir kavram olduğu belirtilmelidir.

Önleyici meşru müdafaa doktrininin kabulü uluslararası hukuk kurallarının yorumuna göre farklılık gösterir. Uluslararası hukuk kuralları geniş şekilde yorumlanır ise önleyici meşru müdafaa hakkı hukukidir. Bu görüşteki hukukçular sözlü tehdit ve şüphenin önleyici meşru müdafaa bakımından yeterli olmayacağını, gerçek ve yakın bir saldırı tehlikesinin varlığı durumunda bu kapsamda kuvvet kullanılabileceğini savunur. Ancak çoğunluğu oluşturan diğer hukukçular ise meşru müdafaa hakkının istisnai niteliği gereği sınırlı bir şekilde yorumlanması gerektiğini savunmaktadır⁹⁰. Uluslararası

88 UÇAR Azime Ayça, **Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016, s. 44.

89 ERKİNER, s. 322.

90 AKSAR, **Uluslararası Hukuk II**, s. 146-147; PAZARCI, **Uluslararası Hukuk**, s. 565-566; ÜNAL, s. 318.

içtihadın henüz konuya ilişkin açık bir görüşü bulunmasa da⁹¹, BM uygulamalarında bu durumun kınandığı bilinmektedir⁹².

Bu kavram uluslararası hukuka ilk defa *Caroline* Olayı ile girmiştir⁹³. Bu olay 1837'de Kanada isyanı esnasında Amerikan mercileri gerekli önlemleri almasına rağmen, Amerikan vatandaşlarının bu isyancılara yardımıyla ortaya çıkmıştır. *Caroline* adlı Amerikan gemisi isyancılara yardımları ulaştırmıştır. Bunun üzerine Amerikan limanı *Schlosser*'de bulunan *Caroline* İngilizler tarafından yakılarak *Niagara* Şelalesi'nden aşağı atılmış ve iki Amerikan vatandaşı ölmüştür. Olayla ilgili olarak *McLeod* adlı İngiliz vatandaşı ABD'de tutuklanmıştır. Bu olayda İngiltere *Caroline* adlı geminin korsan bir gemi olduğunu ve gemiyi yok ederken meşru müdafaa hakkı çerçevesinde hareket ettiğini ileri sürmüştür. ABD İngiltere'nin bu görüşünü reddetmiş ve konuyu hakemliğe götürmüştür. Kararda önleyici meşru müdafaa'nın mümkün olduğu, fakat bu olay itibarıyla şartların gerçekleşmediği ifade edilmiştir. Bu olay itibarıyla esas önemli olan ABD Dış İşleri Bakanı *Webster*'in İngiltere'ye yazmış olduğu mektupta bulunan "*ani, karşı konulmaz, başka bir araç seçimine ve düşünmeye imkân bırakmayan bir meşru müdafaa zaruretinin olduğunun*" ve "*meşru müdafaa zaruretiyle haklı görülebilecek bir eylem, bu zaruret ile sınırlı olmalı ve kesinlikle bu kapsam dâhilinde kalmalıdır*" ifadeleridir. Bu olayın ardından ortaya çıkan gereklilik ve orantılılık kriterleri geleneksel uluslararası hukukta genel olarak kabul edilmiştir⁹⁴.

Terörizm bağlamında önleyici meşru müdafaa hakkı bakımından yapılacak değerlendirmede ise net bir sonuca ulaşmak mümkün değildir. Zira böyle bir hakkın varlığı kabul edilirse ve md. 51 in kapsamı bu şekilde genişletilirse, ne zaman gerçekleşebileceği bilinmeyen hatta gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bile belli olmayan bir saldırıya karşı kuvvet kullanılacaktır. Bu durumda kuvvet kullanımını meşru müdafaa kapsamında değerlendirmek mümkün değildir. Bunun en önemli nedeni md. 51'in istisnai bir hüküm olması dolayısıyla dar yorumlanması gerekliliğidir. Bir diğer nedeni ise önleyici meşru müdafaa hakkının devletlere çok fazla takdir yetkisi vermesi ve bu nedenle de bu hakkın kolaylıkla istismar edilebilmesidir⁹⁵.

91 PAZARCI, 4. Kitap, s. 131.

92 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 325.

93 ERKİNER, s. 322; SHIRYAEV Yaroslav, "The Right of Armed Self-Defense in International Law and Self-Defense Arguments Used in the Second Lebanon War", 3 ACTA SOCIETATIS MARTENSIS, 2007/2008, s. 82.

94 MAOGOTO, s. 17.

95 ARAL, s. 114.

Ayrıca bir başka neden de daha önce genel olarak meşru müdafaa kısmında değinmiş olduğumuz meşru müdafaa hakkında orantılılık ilkesinin önleyici meşru müdafaa da bulunmamasıdır. Zira önleyici meşru müdafaa da saldırı hazırlığına karşı gerçekleştirilen bir kuvvet kullanımı söz konusudur. Gerçekleşmemiş bir saldırıya orantılı kuvvet kullanımının belirlenmesi mümkün değildir⁹⁶. Ancak gelişen teknoloji nedeniyle ihtimal dâhilinde olan bir saldırının aksine gerçekleşmesi muhakkak olan bir saldırı için önleyici meşru müdafaa ya başvurulması daha doğru görünmektedir. Bu durum saldırının terör örgütlerinden gelmesi hâlinde de geçerli olmalıdır.

1. 11 Eylül Saldırıları ve *Bush* Doktrini

11 Eylül 2001'de, 19 *El-Kaide* eylemcisi dört yolcu uçağını ele geçirmiş, bunlardan ikisi Dünya Ticaret Merkezi'ne, birisi Pentagon'a çarpmıştır. Dördüncü uçakta ise yolcular eylemcilere karşı ayaklanmış ve uçak Pensilvanya'daki bir tarlaya indirilmiştir. Saldırılarda yaklaşık 3000 kişi ölmüştür. Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kulelerini ve Pentagon'un bir kısmını tahrip eden saldırıların yaşandığı 11 Eylül 2001 tarihi, uluslararası hukukta kuvvet kullanma bakımından bir dönüm noktası olmuştur⁹⁷. Bu saldırılar devletlere uluslararası hukukun devlet dışı unsurlarının eylemleriyle de ilgilenmesi gerektiğini göstermiş, bu durum bu alanda farklı yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır⁹⁸. Esasında terörizm bu saldırılar öncesinde de daima uluslararası gündemde olmasına rağmen, 11 Eylül saldırıları terörizm ve uluslararası hukukta kuvvet kullanımı konusunu daha güncel ve ciddi bir tartışma hâline getirmiştir⁹⁹.

11 Eylül 2001'deki terör saldırılarıyla ilgili olarak Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 1368 sayılı kararda¹⁰⁰ terör saldırılarını kınamış ve bu tip eylemleri uluslararası terörizmin diğer eylemleri gibi uluslararası barış ve güvenliğe karşı tehdit olarak kabul etmiştir. Bu kararında Konsey tüm devletleri, bu terör saldırılarını gerçekleştirenleri, organize edenleri ve destekleyenleri adalete teslim etmek için birlikte çalışmaya çağırılmış, bu saldırıları gerçekleştirenlere, organize edenlere ve destekleyenlere yardım etmek, onları desteklemek veya barındırmaktan

96 TOPAL, s. 169.

97 ÖRNEK, s. 174.

98 TAŞDEMİR, s. 6.

99 MAOGOTO, s. 409.

100 United Nations Security Council, S/RES/1368(2001), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 12 September 2001, [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001)) (28.7.2021).

sorumlu olanların sorumlu olduklarını belirtmiştir. Yine bu kararda Konsey alınabilecek önlemleri somut bir şekilde belirtmese de gerekli tüm adımların atılmasını istediğini ifade etmiştir.

Konsey 1373 sayılı kararında¹⁰¹ ise bu tür terör eylemlerini kınadığını ve bu tür eylemlerin uluslararası barış ve güvenliğe karşı bir tehdit oluşturduğunu bir önceki kararındaki gibi kabul etmiş, bunun yanı sıra bireysel ve müşterek meşru müdafaa hakkını onayladığını belirtmiştir. Ayrıca maddeler hâlinde bu konu hakkında devletlere yönelik yükümlülükleri de saymıştır¹⁰². 1368 ve 1373 sayılı kararlarda Güvenlik Konseyi tarihinde ilk defa terör eylemlerine karşı meşru müdafaa amaçlı kuvvet kullanmaya izin vermiştir. Ancak Konsey bunu kabul etmekle birlikte bu konuda ne ABD'ye ne de NATO'ya kuvvet kullanımı için yetki vermiştir.

Bu olaylar md. 51'deki silahlı saldırı kavramının terör eylemlerini de içine alacak şekilde geniş yorumlanmasına sebep olmuştur. Bunun yanı sıra NATO tarihinde ilk defa NATO Antlaşması¹⁰³'nün 5. maddesini işletmiştir. İlgili madde üye devletlerden herhangi birine yapılan saldırının üyelerin tamamına yönelik gerçekleştiğini ve dolayısıyla üyelerin kolektif meşru müdafaa hakkının varlığını düzenlemektedir. Başka bir ifadeyle 11 Eylül eylemleri sonrasında hemen hemen tüm devletler ve uluslararası örgütler saldırıya gerekli karşılığın verilmesi konusunda ABD'yi desteklemiştir.

Sözü edilen kararların ardından 7 Ekim'de ABD öncülüğündeki koalisyon güçleri Afganistan'a girmiş ve "*Bush Doktrini*" olarak isimlendirilen görüş kapsamında kuvvet kullanımına başlamıştır. Ancak ABD'nin 11 Eylül 2001 tarihinde uğradığı silahlı saldırı bir devletten gelmemiştir. Müdafaanın saldırgana yapılması gerektiği gibi, silahlı saldırı devam ederken savunma fiillerinin yapılması gereği de ABD tarafından yerine getirilmemiştir. Fakat ABD yetkilileri ve bazı yazarlar, müdahaleyi meşru müdafaa kapsamında değerlendirmiştir¹⁰⁴.

101 United Nations Security Council, S/RES/1373(2001), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 28 September 2001, [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) (28.7.2021).

102 Devletlere terör finansmanından kaçınma, mali kaynak sağlayanlara sığınma hakkı vermeme, sınırlarda etkili denetimler yapma gibi çeşitli yükümlülükler getirilmiştir. Bu düzenleme için bkz. BOZKURT Enver / KANAT Selim, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, 1. Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Ankara, 2007, s. 177-181.

103 Antlaşmanın tam metni için bkz. https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (13.10.2021).

104 BOZKURT, Uluslararası Hukukta, s. 222-223.

11 Eylül 2001 saldırılarından sonra ABD Soğuk Savaş döneminde belirlemiş olduğu “*caydırıcılık ve çevreleme stratejisi*”nden vazgeçtiğini açıklayarak kendisine karşı tehdit oluşturduğunu düşündüğü hedeflere önleyici saldırılarda bulunma hakkı olduğunu 20 Eylül 2002’de yayınladığı Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi’nde ilan etmiştir. Başkan *Bush* bu geniş müdahale hakkını herhangi bir uluslararası hukuk kaynağına dayandırmamıştır¹⁰⁵. Bu durumun bir nevi dayanağı olarak kabul edilen “*Bush Doktrini*” bağlamında ABD devlet yöneticilerinin ve uzmanların yaptıkları tartışmalarda *pre-emptive/preemption* ve *preventive* kavramları sıkça kullanılmıştır. Uluslararası ilişkilerde bu iki kavram farklı anlamlar içermektedir. “*Kendi ülkesini korumak için önce davranma*” ya da “*saldırıdan önce saldırma*” anlamına gelen “*pre-emptive*” eylem bir devletin ani bir saldırı tehdidi karşısında savaş stratejisini anlatır. Önleyici anlamına gelen “*preventive*” askeri eylem ise “*tehdit yeteneği kazanmadan hedefin vurulması*” anlamındadır. Önleyici saldırılar uluslararası toplum tarafından genellikle kınanır. “*Önleyici saldırı doktrini*” olarak da ifade edilen bu görüş altında önleyici müdafaa hakkının da ötesine geçilerek teröristlere yönelik önemli sayılabilecek nitelikte bir destek veren devlete karşı kuvvet kullanımına başvuruyla başlanmıştır¹⁰⁶.

Uluslararası alanda keyfiliğe yol açabilecek *Bush* Doktrini, diğer devletleri başka devletlere saldırma konusunda serbest bırakmakta, yeri ve zamanı belirsiz bir tehdide karşı kuvvet kullanımını öngörmektedir¹⁰⁷. *Bush* Doktrini bu şekilde tek taraflı müdahaleleri hukuka uygun kabul etmesi nedeniyle bu süreçte sadece BM Sözleşmesi md 2/4 ‘te düzenlenen kuvvet kullanma yasağını değil, BM sisteminin temel ilkelerinden olan devletlerin egemen eşitliği ilkesini de ihlal etmektedir.

Ayrıca Güvenlik Konseyi’nce alınan kararlarda terörizmle mücadelede askeri güç kullanılabilmesi yönünde hiçbir açık hüküm bulunmadığı ve Güvenlik Konseyi’nin her türlü tedbiri almaya hazır olduğunu belirtmesine rağmen ne ABD’ye ne de NATO’ya askeri kuvvet kullanmasına imkân sağlayan bir yetkilendirme yapmadığı gözden kaçırılmaması gereken bir husustur. Yine de bu şekilde yaratılan bilinçli belirsizliğin Afganistan harekâtına meşruiyet kazandırdığı söylenebilir¹⁰⁸. Buna rağmen 11 Eylül’den sonra savaşın terörle mücadelede hem

105 ÖRNEK, s. 190.

106 TOPAL, s. 170.

107 ERKİNER, s. 325.

108 ÖRNEK, s. 176-177.

uygunluk hem de etkinlik açılarından geçerliliğinin büyük ölçüde sarsıldığı da ifade edilmelidir¹⁰⁹.

11 Eylül saldırılarından sonra ABD'nin Afganistan'a müdahalesi meşru müdafaa şartları bakımından incelendiğinde ise, özellikle silahlı saldırı şartının dikkatle ele alınması gerekir. Ortada bir saldırı olduğu tartışmasız şekilde kabul edilirken, silahlı saldırının varlığı üzerinde tartışma bulunmaktadır. Daha önce ifade edildiği gibi, saldırı tanımında devletin esas alınması terör örgütlerinden gelen saldırıların tanımlanmasında tartışmaya sebep olmaktadır. Ancak BM verdiği kararlarda bireysel ve müşterek meşru müdafaa'yı kabul ettiğinden olayda silahlı saldırı şartının gerçekleştiğini kabul etmek gerekir. Gereklilik ve orantılılık şartlarının ise gerçekleştiğini savunmak pek mümkün değildir. Afganistan'da özellikle yapılan yoğun hava saldırıları sonrasında sivillerin öldürülmesi, şehir merkezi gibi kalabalık noktalara rastgele bombalar atılması, bazı temel alt yapı birimlerinin tahrip edilmesi orantılılık ilkesine aykırı bir müdahale olduğunu göstermektedir. Ayrıca ülkenin iktidarı olan Taliban rejiminin askeri güç kullanımı ile ortadan kaldırılması ve Afganistan halkının iradesine dayanmayan bir hükümetin iktidara getirilmesinin de, BM Sözleşmesi md. 51 çerçevesinde meşru müdafaa kapsamında olup olmadığı hususu tartışmalıdır¹¹⁰. Gereklilik şartı bakımından ise Taliban rejimi, *El-Kaide* üyelerini iade etmeyi reddettiğinden bu unsurun yerine getirildiği söylenebilir. Ancak ABD'nin uluslararası terörizmle ilgili diğer devletlere karşı güç kullanma hakkı olduğunu iddia etmesi ve bunu "*Bush Doktrini*" gibi tartışmalı bir görüşe dayandırması, BM Sözleşmesi'nin amaçlarına ters olmasının yanı sıra BM sisteminin korunmasını ve sürdürülmesini de olumsuz etkileyebilecek niteliktedir¹¹¹.

Bir tehdidi ortadan kaldırmak için gerekirse tek başına harekete geçmeyi öngören "*Bush Doktrini*"nin esas itibarıyla hukuksal bir doktrin olmadığı, siyasal bir doktrin olup BM Sözleşmesi'nin ruhuna ve lafzına aykırı olduğu söylenebilir¹¹². Esasında önleyici kuvvet kullanılmasına izin veren bu doktrin temelde küresel büyük bir güç olan ABD'nin

109 FALK Rickard, "Terör ve Devlet Terörizmi Çağında Savaş ve Barış", Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (Ed. Mustafa AYDIN / Günter Hans BRAUCH / Mitat ÇELİKPALA / Ursula Oswald SPRING / Necati POLAT), (Çev. Evren Çelik WITSE), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 97.

110 ÖRNEK, s. 187.

111 CHARNEY Jonathan, "The Use Of Force Against Terrorism and International Law", American Journal of International Law, Vol.95, No:4, 2001, s. 835-839.

112 ÖRNEK, s. 196.

Uluslararası Hukuk normlarını kendi çıkarlarına uygun bir hâle getirme çabası olarak görülebilir¹¹³. Bu nedenle önleyici meşru müdafaa bakımından devletler arasında bir genel uygulama oluşmuşsa da önalıcı meşru müdafaa bakımından bunun gerçekleşmediği söylenmelidir¹¹⁴.

2. Karşı Önlemlere Başvurma Hakkı

Bazen bir eylem kuvvet kullanma yasağını ihlal etse de yoğunluk bakımından silahlı saldırı olarak değerlendirilemez. Bu gibi durumlarda kuvvet kullanılmasını içeren karşı önlemlerin uygulanması akla gelir. Karşı önlemler, *Nikaragua Davası*'nda da gündeme gelmiş ve Divan silahlı saldırı olarak değerlendirilemeyen kuvvet kullanma eylemlerine karşı maruz kalan devletin orantılı karşı önlemlere başvurabileceğini kabul etmiştir. Buna göre, devletler yoğunluk olarak silahlı saldırı boyutuna ulaşmayan bu tür bir kuvvet kullanma durumunda orantılı karşı önlemler alabilecektir. Divan bu yönde bir ifade kullanmasına rağmen karşı önlemlerin uygulanması şartlarından bahsetmemiştir. Bu konuda doktrinde kabul edilen görüş, karşı önlemlerin ancak mağdur devletin kendi ülke sınırları içinde uygulanabileceğini kabul etmektedir. Aksi takdirde meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmasıyla bir farkı kalmayacaktır. Zira bir devlet silahlı saldırı niteliğinde olmadığı için meşru müdafaa hakkına neden olmayan bir eylem karşısında orantılı karşı önlemlere başvurarak ülke dışında da kuvvet kullanabilecektir¹¹⁵. Bu durum BM Sözleşmesi md. 2/4'de öngörülen kuvvet kullanma yasağının uygulama alanını ciddi şekilde daraltarak istisnai olan kuvvet kullanmayı arttıracığından doğru bir yorum değildir.

3. Terörizme Karşı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararı ile Kuvvet Kullanma

Terörizme karşı başvurulabilecek diğer bir yol da BM Sözleşmesi'nde düzenlenen ortak güvenlik sistemini kullanmaktır. Bu konuda karar verme yetkisi Güvenlik Konseyi'ne aittir. VII. bölümde yer alan 39. madde ile kuvvet kullanma konusunda karar alma noktasında Güvenlik Konseyi'ne 51. maddeden daha geniş bir yetki verilmektedir. 39. maddeye göre, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin tehdit edildiği, bozulduğu veya bir saldırı eyleminin gerçekleştiğini

113 TAŞDEMİR, s. 87.

114 AREND Antony Clark, "International Law and Preemptive Use of Military Force", *The Washington Quarterly*, 26/2, March 2003, s. 99; ERKİNER, s. 325.

115 TOPAL, s. 174.

tespit ederse, uluslararası barış ve güvenliğin korunması veya yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur ya da 41. ve 42. maddeler uyarınca gerekli tedbirlerin alınmasına karar verir. Güvenlik Konseyi'nin 39. maddeye göre alacağı tavsiye kararlarının bağlayıcı olmamasına karşılık 41. ve 42. maddeler kapsamında zorlayıcı tedbirlerin alınmasına yönelik kararları bağlayıcı niteliktedir¹¹⁶.

Konsey kuvvet kullanma kararı alması durumunda açık bir yetkilendirme yapmalıdır. Ancak Konsey'in açık bir şekilde yetkilendirmede bulunmadığı bazı durumlarda da üstü örtülü bir şekilde kuvvet kullanımına izin verdiği iddia edilmektedir¹¹⁷. Terörizm konusunda ortak güvenlik sisteminin harekete geçirilmesi için md. 39'da ifade edilen barışa yönelik tehdit kavramının terör eylemlerini de karşılaması gerekir. Bu konuda doktrinde terör eylemlerinin de barışa yönelik tehdit olduğu yönünde görüş hâkimdir.

SONUÇ

Uluslararası hukukta kuvvet kullanımı ve en önemli istisnası meşru müdafaaaya yönelik BM Sözleşmesi'nde açık bir düzenlemeye yer verilmiştir. Ancak düzenlemenin açık ifadesine rağmen koşulların her gün değişmesi, tehdit olarak görülen devletlerin dışında yeni tehdit kaynaklarının ortaya çıkması bu düzenlemelerin yeniden yorumlanmasını gerektirmiştir. İlgili düzenlemenin, özellikle de meşru müdafaa hakkını düzenleyen 51. maddenin bir şekilde yeniden ele alınmasını gerektiren en önemli sebeplerinden biri de terörizmdir.

Son yüzyılda artan terör eylemleri, BM Sözleşmesi'nin temel felsefesi açısından tahmin edilmeyen bir problem ortaya çıkarmıştır. Bu hareketlerle BM Sözleşmesi'nde tek tehdit olarak devletleri gören uluslararası toplum, devlet dışında da tehditlerin varlığını görmüştür. Esas problem de burada ortaya çıkmaktadır. Bir yanda devletleri esas olarak düzenlenmiş BM Sözleşmesi yer alırken, diğer yanda devletlerle aynı tehditleri yaratabilen devlet dışı unsurlar vardır.

Meşru müdafaa hakkı, BM Sözleşmesi ve *"Saldırımın Tanımına İlişkin Karar"* itibariyle bir devletin başka bir devletin eylemine karşı başvurabileceği bir haktır. Oysaki günümüzde terör eylemleri sonrası terör eylemini gerçekleştirenlere karşı meşru müdafaa hakkına

116 BOZKURT / POYRAZ / ERDAL, s. 316-317; DEĞİRMENCİ, s. 48-49; PAZARCI, Uluslararası Hukuk, s. 536-543; TOPAL, s. 176.

117 TOPAL, s. 177.

dayanılarak kuvvet kullanılmaktadır. Özellikle 11 Eylül sonrası ABD'nin meşru müdafaa hakkı çerçevesinde *El-Kaide*'ye ve Afganistan'a yönelik operasyonları gerçekleştirdiğini ileri sürmesi bu durumun en dikkat çeken örneklerindedir. Bu örnek önemlidir, zira bu olayda her ne kadar tartışılrsa da hemen hemen tüm devletler ABD'nin kuvvet kullanmasını desteklemiştir. Bu olayın ardından terörizmin önlenmesi önem kazanmıştır.

Terör eylemlerine karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılması bugün hala tartışmalı bir husustur. Bir görüş düzenleme ve saldırıyı tanımlayan karar nedeniyle devlet dışı bir aktöre karşı bu hakka dayanarak kuvvet kullanabilmenin mümkün olmadığını savunur. Bu durum günümüz itibarıyla önemli bir sorundur. Zira kitle imha silahları gibi çok ağır ve yaygın etkiler yaratabilen silah türlerine de sahip olabilen terör örgütlerine karşı BM Sözleşmesi md. 51 çerçevesinde kuvvet kullanma hakkı tanınmaması durumunda devletlerin kendilerini nasıl koruyabileceği belirsizdir. Yine de uluslararası toplum bu konuda çaresiz değildir. Güvenlik Konseyi kararıyla bu tip eylemleri gerçekleştirenlere karşı kuvvet kullanımı mümkündür. Ancak Güvenlik Konseyi'nin böyle bir karar almaması veya alamaması durumunda ne olacağı ise belirsizdir. Böyle bir durumda terör örgütlerine karşı kuvvet kullanılması gerektiği açıktır. Fakat bu kuvvet kullanmanın niteliği tartışmalıdır.

Yukarıda da ifade edildiği üzere bu durumu meşru müdafaa olarak nitelendirmeyen bir görüş vardır. Ancak bu durumu bir iç sorun olarak kabul ederek md. 2/4 kapsamı dışında bırakmak da bu konuyu tamamen devletlerin takdirine bırakmaya sebep olacağından doğru bir yaklaşım değildir. Bu bakımdan terör örgütlerine karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılabileceğini savunan görüş daha makul görünmektedir. Buna göre BM Sözleşmesi meşru müdafaayı düzenlemişse de saldırı kavramını açıkça tanımlamadığından ve saldırı kavramının tanımlandığı Genel Kurul kararı bağlayıcı niteliğe sahip olmadığından bu eylemlere karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanılmamalıdır. Ancak devlet dışı unsurların, özellikle terör örgütlerinin, gittikçe artan silahlı eylemleri nedeniyle günümüzde meşru müdafaanın ön şartı olan "*silahlı saldırı*" kavramının yeniden yorumlanmasının zorunlu hâle geldiği kabul edilmelidir. Dolayısıyla bu kavramın dolaylı bir şekilde de terör kavramının yeni bir tanımının yapılması gerekir. Zira uzun yıllardan beri bu kavramı tanımlama çabalarına rağmen, uluslararası toplum düzeyinde kabul görmüş bir terörizm tanımına henüz ulaşamamıştır.

Neticede yapılacak şey uluslararası toplumca terör ve saldırı kavramlarının net bir tanımının ortaya konması ve terörle mücadeleye yönelik daha belirgin düzenlemeler yapılmasıdır. Ayrıca uluslararası terörizmle mücadelede, etkin bir sonuca ulaşabilmek için terör eylemlerini gerçekleştiren kişilerin yanında bu kişilere çeşitli şekillerde destek veren devletler de bu konuda yapılacak düzenlemelerde ele alınmalıdır. Bu düzenlemeler yapıncaya kadar ise BM Sözleşmesi'ne dayanmak saldırının nereden geleceğine ilişkin bir ifade kullanılmadığı için geçici süreli olarak mümkün görülebilir. Bu nedenle BM Sözleşmesi kapsamında şartlara uygun olmak kaydıyla terör eylemlerine karşı meşru müdafaa hakkına dayanarak kuvvet kullanmak hukuka aykırı kabul edilmemelidir. Ancak en kısa zamanda saldırı ve terör kavramlarının ortak bir tanımına ulaşılması için çalışmalara başlanması, özellikle saldırının kaynak itibariyle açık bir şekilde ele alınması gerekir.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKGÜNDÜZ Ahmed, **İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı, Kamu Hukuku**, C.1, 1. Baskı, Osmanlı Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2011.

AKSAR Yusuf, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk I**, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

AKSAR Yusuf, **Teoride ve Uygulamada Uluslararası Hukuk II**, 6. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

ARAL Berdal, **Uluslararası Hukukta Meşru Müdafaa Hakkı**, Siyasal Kitapevi, Ankara, 1999.

BATUR YAMANER Melike, **Silahlı Çatışmalarda Sivillerin Korunması**, 1. Baskı, Arıkan Yayınları, İstanbul, 2007.

BAYILLIOĞLU Uğur, **İnsani Müdahale Çıkmazından Çıkış Arayışı: Koruma Sorumluluğu**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2016.

BOZKURT Enver, **Birleşmiş Milletler Sisteminde Kuvvet Kullanımı**, 1. Baskı, Nobel Yayın, Ankara, 2003.

BOZKURT Enver, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 3. Baskı, Asil Yayın, Ankara, 2007, ("Uluslararası Hukukta").

BOZKURT Enver / POYRAZ Yasin / ERDAL Selcen, **Devletler Hukuku**, 11. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2021.

BOZKURT Enver / KANAT Selim, **Uluslararası Toplumun Paradoksu: Terörizm, İnsan Hakları, Güvenlik ve 11 Eylül Sonrası Meydana Gelen Değişiklikler**, 1. Baskı, Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti, Ankara, 2007.

CASSESE Antonio, **International Law**, Oxford University Press, Oxford, 2003.

CROZAT Charles, **Devletler Umumi Hukuku**, (Çev. Edip F. ÇELİK), C.1, İstanbul, 1950.

ÇAKMAK Cenap, **Uluslararası Hukuk Giriş, Teori ve Uygulama**, 1. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa, 2014.

DEĞİRMENCİ Olgun, **Uluslararası Ceza Hukukunda Saldırı Suçu**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2016.

DENK Erdem, **Uluslararası Örgütler Hukuku: Birleşmiş Milletler Sistemi**, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2015.

DÜLGER Kenan, **Devletlerin Uluslararası İnsancıl Hukukun İhlalinden Doğan Sorumluluğu**, 1. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul, 2015.

ERKİNER Hakkı Hakan, **Uluslararası Terörizme Karşı Meşru Müdafaa**, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2021.

ERTUĞRUL Ümmühan Elçin, **Uluslararası Hukukun Emredici Normlarından Doğan Yükümlülüklerin Ciddi İhlallerinden Devletin Sorumluluğu**, 1. Baskı, Yetkin Yayınevi, Ankara, 2012.

GROTIUS Hugo, **Savaş ve Barış Hukuku**, (Çev. Seha L. MERAY), Say Yayınları, Ankara, 2011.

GÜNDÜZ Aslan, **Milletlerarası Hukuk**, 9. Baskı, Savaş Yayınevi, İstanbul, 2018.

KESKİN Funda, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma: Savaş, Karışma ve Birleşmiş Milletler**, Mülkiyeliler Birliği, Ankara, 1998.

KUL Muhammet Celal, **Uluslararası Ceza Mahkemesi ve Uluslararası Tecavüz (Saldırı) Suçu**, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, İstanbul, 2016.

LÜTEM İlhan, **Devletler Hukuku Dersleri**, Fakülteler Matbaası, İstanbul, 1958.

MERAY Seha L., **Devletler Hukukuna Giriş**, 2. Cilt, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1975.

MUTLU Erdem İlker, **Savaşın ve Barışın Hukuku**, Turhan Kitabevi, Ankara, Nisan-2016.

O'CONNELL Mary Ellen / TAMS Christian J. / TLADI Dire, **Self Defence against Non-State Actors, Mx Planck Trialogues on the Law Peace and War**, Vol. 1, Cambridge University Press, Cambridge, 2019.

ÖKTEM Emre, **Uluslararası Teamül Hukuku**, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2013.

ÖRNEK Serdar, **Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanımı**, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2013.

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk**, 19. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, ("Uluslararası Hukuk").

PAZARCI Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Dersleri 4. Kitap**, Gözden Geçirilmiş 4. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 2020, (“4. Kitap”).

REÇBER Sercan, **İnsancıl Müdahale ve Koruma Sorumluluğu**, 1. Baskı, On İki Levha Yayınları, Bursa, 2015.

SHAW Malcolm N., **International Law**, 7th Edition, Cambridge University Press, Cambridge, 2014.

SUR Melda, **Uluslararası Hukukun Esasları**, 15. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2021.

TOPAL Ahmet Hamdi, **Uluslararası Terörizm ve Terörist Eylemlere Karşı Kuvvet Kullanımı**, 1. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2005.

TÜTÜNCÜ Ayşe Nur, **İnsancıl Hukuka Giriş**, 2. Baskı, Beta Yayınevi, İstanbul, 2006.

UÇAR Azime Ayça, **Uluslararası Hukuk Kuralları Çerçevesinde Nükleer Silah Kullanımı**, 1. Baskı, Adalet Yayınevi, Ankara, 2016.

ÜNAL Şeref, **Uluslararası Hukuk**, Yetkin Yayınları, Ankara, 2005.

YAMAN Ahmet / ÇALIŞ Halit, **İslam Hukukuna Giriş**, 1. Baskı, Bilimsel Araştırma Yayınları, İstanbul, 2018.

MAKALELER

AREND Antony Clark, “International Law and Preemptive Use of Military Force”, **The Washington Quarterly**, 26/2, March 2003, s. 89-103.

ASLAN M. Yasin, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, **TBB Dergisi**, S. 79, 2008, s. 235-274.

BONAFEDE Michael C., “Here, There, and Everywhere: Assessing the Proportionality Doctrine and U.S. Uses of Force in Response to Terrorism after the September 11 Attacks”, **Cornell L. Rev.**, Vol. 88, 2002, s. 155-214.

BYERS Michael, “Terrorism, the Use of Force and International Law After 11 September”, **International and Comparative Law Quarterly**, 51/2, 2002, s. 401-414.

CHARNEY Jonathan, “The Use Of Force Against Terrorism and International Law”, **American Journal of International Law**, Vol.95, No:4, 2001, s. 835-839.

DENK Erdem, "Uluslararası Andlaşmalar Hukukunda Jus Cogens Kuralları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C.56, S.2, 2001, s. 43-70.

FALK Rickard, "Terör ve Devlet Terörizmi Çağında Savaş ve Barış", Uluslararası İlişkilerde Çatışmadan Güvenliğe (Ed. Mustafa AYDIN / Günter Hans BRAUCH / Mitat ÇELİKPALA / Ursula Oswald SPRING / Necati POLAT), (Çev. Evren Çelik WITSE), 1. Baskı, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2012, s. 89-99.

GROSS Emanuel, "Self-defence against Terrorism-What Does it Mean? The Israeli Perspective", **Journal of Military Ethics**, 1:2, 2002, s. 91-108.

MAOGOTO Jackson Nyamuya, "Walking an international law tightrope: use of military force to counter terrorism", **Brooklyn Journal of International Law**, C.31, No:2, 2006, s. 405-461.

MILLER Lynn H., "The Contemporary Significance of the Doctrine of Just War", **World Politics**, Vol.16, No:2, 1964, s. 254-286.

REISMAN W. Micheal / ARMSTRONG Andera, "Claims to Pre-emptive Use of Force: Some Trends and Projections and Their Implications for World Order", *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines*, (Ed. Micheal SCHMITT / Jelena PEJIC), 1st Edition, BRILL, Boston 2007, s. 79-112.

SBEARER Ivan, "A Revival of Just war Theory?", *International Law and Armed Conflict: Exploring the Faultlines*, (Ed. Micheal SCHMITT/Jelena PEJIC), Boston 2007, s. 1-21.

SHAH Niaz A., "Self-Defence, Anticipatory Self-Defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism", **Journal of Conflict & Security Law**, Vol. 12, No:1, 2007, s. 95-126.

SHIRYAEV Yaroslav, "The Right of Armed Self-Defense in International Law and Self-Defense Arguments Used in the Second Lebanon War", **3 ACTA SOCIETATIS MARTENSIS**, 2007/2008, s. 80-97.

TAŞDEMİR Fatma, "Uluslararası Anarşiye Giden Yol: Uluslararası Hukuk Açısından Önleyici Meşru Müdafaa Hakkı", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C.2, No:5, 2000, s. 75-89.

TRAVALIO Greyory M., "Terrorism, International Law and The Use of Military Force", **Wisconsin International Law Journal**, C.18, No:1, 2000, s. 97-119.

ANDLAŞMALAR ve KARARLAR

https://www.nato.int/cps/fr/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=tr (13.10.2021).

International Court of Justice, Border and Transborder Armed Actions (Nicaragua v. Costa Rica), 21 October 1986, <https://www.icj-cij.org/public/files/case-related/73/073-19861021-ORD-01-00-EN.pdf> (28.7.2021).

United Nations, General Assembly Resolution A/RES/3314(XXIX), Definition of Aggression, 14 December 1974, [https://undocs.org/en/A/RES/3314\(XXIX\)](https://undocs.org/en/A/RES/3314(XXIX)) (28.7.2021).

United Nations Security Council, S/RES/1368(2001), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 12 September 2001, [https://undocs.org/S/RES/1368\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1368(2001)) (28.7.2021).

United Nations Security Council, S/RES/1373(2001), Threats to international peace and security caused by terrorist acts, 28 September 2001, [https://undocs.org/S/RES/1373\(2001\)](https://undocs.org/S/RES/1373(2001)) (28.7.2021).

https://diabgm.adalet.gov.tr/arsiv/sozlesmeler/coktaraflioz/bm/bm_17.pdf (12.11.2021).

